

IFE Pensioenfonds

Jaarverslag 2015

Inhoudsopgave

1. Voorwoord.....	3
2. Kerncijfers	4
3. Verslag van het bestuur	5
4. Verslag Visitatiecommissie.....	24
5. Verslag Verantwoordingsorgaan	25
6. Jaarrekening	27
Balans per 31 december	27
Rekening van baten en lasten	28
Kasstroomoverzicht	29
Toelichting algemeen	30
Toelichting op de balans.....	38
Risicobeheer.....	50
Toelichting op de rekening van baten en lasten	57
7. Overige gegevens	67
Resultaatbestemming volgens statuten	67
Gebeurtenissen na balansdatum.....	67
Actuariële verklaring	68
Controleverklaring van de onafhankelijke accountant.....	70
8. Trefwoorden.....	73
9. Afkortingen.....	75

1. Voorwoord

Voor u ligt het jaarverslag over 2015 van de Stichting IFF Pensioenfonds.

U vindt hierin onder meer het bestuursverslag en de jaarrekening inclusief de actuariële verklaring van de certificerend actuaaris en de controleverklaring van de onafhankelijke accountant.

2015 was een bijzonder druk jaar voor het pensioenfonds, en heeft voor een groot deel in het teken gestaan van het implementeren van wijzigingen in wet- en regelgeving, het nieuwe Financiële Toetsingskader (nFTK) en de Wet Pensioencommunicatie. Mede naar aanleiding van de wetswijzigingen zijn er in 2015 een aantal wijzigingen doorgevoerd in de pensioenregeling. Daarnaast waren er uitdagende marktomstandigheden, met volatiele rentes en lage mondiale economische groei.

Dit jaarverslag voorziet in de zakelijke communicatie richting toezichthouders en financiële relaties. Het is uiteraard voor iedereen, dus ook voor deelnemers, beschikbaar. Daarnaast zullen deelnemers via andere kanalen een toelichting krijgen op de activiteiten en resultaten van het pensioenfonds in 2015.

Wij spreken als Bestuur onze dank uit aan eenieder die zich in het afgelopen jaar voor ons pensioenfonds heeft ingezet. Wij hebben grote waardering voor de inzet en toewijding van alle betrokkenen.

H.J. van Kippersluis
Voorzitter

F.T. van der Aa
Secretaris

2. Kerncijfers

(bedragen in duizenden euro's)

	2015	2014	2013	2012	2011
Deelnemers					
Aantal actieve deelnemers	981	957	950	932	935
Aantal gewezen deelnemers	692	672	694	722	693
Aantal pensioengerechtigden	527	515	523	527	510
Totaal	2.200	2.144	2.167	2.181	2.138
Pensioenactiviteiten					
Premie werkgeversdeel	6.673	7.100	7.640	7.328	6.986
Premie werknemersdeel	1.589	1.905	1.709	1.513	1.367
Totaal premies risico pensioenfonds	8.262	9.005	9.349	8.841	8.353
Premies risico deelnemers	91	128	129	107	135
Inkomende waardeoverdrachten	243	1.294	1.099	294	1.403
Uitgaande waardeoverdrachten	384	19	774	123	107
Pensioenuitkeringen	8.310	8.313	8.312	8.143	7.902
Vermogen					
Stichtingskapitaal en reserves	34.712	50.926	26.729	21.806	20.672
Technische voorz risico pensioenfonds	285.379	270.555	230.363	238.026	213.205
Technische voorz risico deelnemers	1.427	1.467	1.190	1.172	976
Dekkingsgraad					
Nominale dekkingsgraad	112,1%	118,8%	111,6%	109,2%	109,7%
Beleidsdekkingsgraad	113,8%	115,6%	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
Vereiste dekkingsgraad volgens FTK	116,5%	110,7%	111,6%	112,5%	112,2%
Beleggingen					
Vastgoed en aandelen	82.886	81.918	74.985	76.467	73.080
Vastrentende waarden ¹	242.821	240.710	180.676	177.134	160.406
Derivaten, per saldo	181	-329	243	141	-515
Totaal	325.888	322.299	255.904	253.742	232.971
Resultaat beleggingen					
Totaal beleggingsopbrengsten	-1.384	62.902	-4.012	25.383	23.366
Rendement beleggingen	-0,3%	24,1%	-1,5%	10,7%	10,4%

¹ Inclusief beleggingen ter afdekking renterisico (vastrentende waarden en rentederivaten)

3. Verslag van het bestuur

Algemene informatie

Juridische structuur

De Stichting Pensioenfonds voor het personeel van International Flavors & Fragrances I.F.F. (Nederland) B.V. – hierna te noemen IFF Pensioenfonds – is opgericht in 1941, heeft haar statutaire zetel in Hilversum en is ingeschreven bij het stichtingenregister van de Kamer van Koophandel te Almere nummer 41192479. Het bestuur heeft besloten, in overleg met de directie van de vennootschap, de naam van het fonds te wijzigen in Stichting IFF Pensioenfonds. De statuten zijn hiervoor gewijzigd en per 2 december 2015 bij notariële akte vastgelegd.

Adresgegevens

Correspondentieadres: Postbus 309, 1200 AH Hilversum

Telefoon: 035 – 688 39 11

E-mail: pensioenfonds@iff.com

De statuten zijn laatstelijk gewijzigd op 2 december 2015.

Het IFF Pensioenfonds is een ondernemingspensioenfonds dat is aangesloten bij de Pensioenfederatie.

Op basis van een voorwaardelijk geïndexeerde middelloonregeling en een vrijwillige aanvullende regeling bouwen de deelnemers een financiële aanspraak op voor de gevolgen van pensionering en overlijden.

Statutaire doelstelling

Het IFF Pensioenfonds draagt de verantwoordelijkheid voor een goede uitvoering van de pensioenregelingen voor actieve deelnemers, gewezen deelnemers en gepensioneerden in overeenstemming met de bestaande wet- en regelgeving.

Statutair is de doelstelling als volgt geformuleerd: het treffen van de pensioenvoorzieningen ter zake van ouderdom en overlijden voor degenen die als deelnemer zijn aangemeld, in overeenstemming met de reglementen in de ruimste zin genomen.

Hiertoe heeft het IFF Pensioenfonds een overeenkomst gesloten met International Flavors & Fragrances I.F.F. (Nederland) B.V. (hierna te noemen: IFF).

Het IFF Pensioenfonds voert een beleid dat in overeenstemming is met de statutaire doelstelling. Dit beleid is vastgelegd in beleidsdocumenten waarvan de actuariële en bedrijfstechnische nota (ABTN) de belangrijkste is. Deze ABTN is voor het laatst geactualiseerd in juni 2015 en is van toepassing sinds 1 juli 2015.

Uitgangspunten

IFF wil een marktconforme pensioenvoorziening aanbieden. Het IFF pensioenfonds is verantwoordelijk voor de uitvoering van de afspraken die de sociale partners hierover hebben gemaakt en voor hetgeen de wetgever voorschrijft.

Naast de formele taken en verantwoordelijkheden hanteren de organen van het IFF pensioenfonds de volgende uitgangspunten bij de uitvoering van hun werkzaamheden:

- Kennis en kunde van het collectief waarborgen.
- Continuïteit waarborgen.
- Integriteit van mensen/beslissingen/keuzes.
- Openheid en transparantie in communicatie.
- Commitment.

Samenstelling van bestuur

Het IFF Pensioenfonds heeft een paritair samengesteld bestuur dat zich terzijde laat staan door externe actuarissen, een externe accountant, adviescommissies en een verantwoordingsorgaan. Zelf heeft het IFF Pensioenfonds geen personeel in dienst. Wel was tot 1 juli 2015 een Pensioenbureau ingericht. De werknemers van dit Pensioenbureau waren in dienst van IFF en werden volledig door haar betaald.

Het bestuur is samengesteld uit 3 vertegenwoordigers van de werkgever, 2 vertegenwoordigers van de werknemers, en 1 vertegenwoordiger van de gepensioneerden. De zittingsperiode van de bestuursleden is zes jaar en begint altijd per 1 mei.

In juni 2015 is na een lang ziekbed bestuurslid Arnoud van Walsum overleden. Hij maakte sinds 2012 deel uit van ons bestuur. Wij zullen zijn grote kennis en inbreng erg missen. Hij is in december opgevolgd door Jan Ambergen.

Conform de statuten, reglementen en ABTN van het IFF pensioenfonds heeft het Bestuur de volgende taken en verantwoordelijkheden:

- Het algemeen beleid van het fonds vaststellen. Via een mandaat heeft ze de volgende taken en verantwoordelijkheden gedelegeerd aan het dagelijks bestuur:
 - Beleids- en bestuurprocedures en processen vormgeven en vastleggen.
 - Het fonds aansturen.
 - De risico's op de korte en lange termijn beheersen.
- Alle besluitvorming binnen het fonds.
- Verantwoording afleggen aan het Verantwoordingsorgaan.

Huidige samenstelling

Op 31 december 2015 was het Bestuur als volgt samengesteld:

Bestuurslid	Benoemd door	Functie	Aftredend
H.J. van Kippersluis	Directie	Voorzitter	2016
F.T. van der Aa	Ondernemingsraad	Secretaris	2021
drs. H.E. Niekus-van Waveren	Directie	Penningmeester	2020
drs. J.A. Ambergen	Directie	Lid	2019
ir. J.J.C.M. Leijs	Ondernemingsraad	Lid	2017
G.P.C. Aarts	Gepensioneerden	Lid	2018

In het verslagjaar is Frenz van der Aa herbenoemd.

Dagelijks bestuur en dagelijkse leiding

Het dagelijks bestuur van het pensioenfonds wordt gevormd door de voorzitter, de penningmeester en de secretaris. Bij de uitoefening van hun functie worden zij ondersteund door het secretariaatsbureau en externe adviseurs.

Conform de statuten, reglementen en ABTN van het pensioenfonds heeft het dagelijks bestuur de volgende taken en verantwoordelijkheden:

- Het fonds besturen en het dagelijks beleid bepalen binnen het mandaat dat ze van het Bestuur heeft gekregen.
- Besluiten van het Bestuur voorbereiden en uitvoeren.
- De activiteiten van het fonds beheren en het uitbestedingsbeleid uitvoeren binnen het mandaat dat ze van het Bestuur heeft gekregen en voor zover dat is toegestaan door de wet- en regelgeving.
- Zorgen dat de statuten en reglementen en de overige juridische documenten van het fonds binnen de gestelde termijnen voldoen aan de wet- en regelgeving.
- Het Bestuur adviseren.
- Het fonds vertegenwoordigen met inachtneming van de wet- en regelgeving.
- Toezien op het uitvoeren van de financiële administratie.

Uitvoering pensioenadministratie en financiële administratie

De pensioenadministratie en de financiële administratie zijn met ingang van 1 januari 2014 uitbesteed aan de Blue Sky Group. Het Pensioenbureau dat bij IFF was ingericht is per 1 juli 2015 opgeheven.

Pensioenuitvoeringskosten

Op grond van de Overeenkomst Pensioenreglement worden alle kosten van de pensioenregeling, met uitzondering van de kosten voor vermogensbeheer en de kosten van de adviseur van de BAC, voldaan door IFF. De kosten van het pensioenbeheer bedragen in 2015 € 617 duizend oftewel € 408,84 per deelnemer. Deze kosten komen ten laste van IFF. Daarnaast zijn een aantal bestuurs- en commissieleden in dienst van IFF en kunnen onder werktijd hun pensioenwerkzaamheden uitvoeren. De geschatte waarde hiervan is in 2015 € 175 duizend. Dit zijn kosten, die aan de kostendeekkende premie moeten worden toegevoegd.

De totale kosten van het vermogensbeheer bedragen € 1.697 duizend ofwel 0,52% (2014: 0,52%) van het gemiddeld belegd vermogen. Deze kosten komen ten laste van het rendement.

De transactiekosten bedragen 0,00% (2014: 0,00%) van het gemiddeld belegd vermogen.

Een nadere detaillering van de vermogensbeheerkosten staan op pagina 62 tot 64 van dit jaarverslag.

Verantwoordingsorgaan

Het Verantwoordingsorgaan bestaat uit drie leden: één namens de werkgever, één namens de werknemers en één namens de gepensioneerden.

De zittingsperiode van de leden van het Verantwoordingsorgaan is zes jaar en begint altijd per 1 mei. Op 31 december 2015 was het Verantwoordingsorgaan als volgt samengesteld:

Verantwoordingsorgaan	Benoemd door	Functie	Aftredend
ir. C.A. Wisse	Ondernemingsraad	Voorzitter	2018
Mevr. A.M.S. Dekeling	Directie	Secretaris	2016
P. van Berge	Gepensioneerden	Lid	2020

Het verslag van het Verantwoordingsorgaan staat op pagina 24 en 25 van dit jaarverslag.

Beleggingsadviescommissie (BAC)

De BAC ondersteunt het bestuur bij het strategisch beleggingsbeleid. Deze commissie heeft een voorbereidende en adviserende rol en voert het door het Bestuur vastgestelde strategisch beleggingsbeleid uit.

De BAC bestaat uit ten minste vijf leden. Zij worden benoemd door het bestuur van het IFF Pensioenfonds en zijn altijd deelnemer van dit pensioenfonds. De zittingsperiode van de BAC-leden is drie jaar en begint altijd per 1 mei. Op 31 december 2014 was de BAC als volgt samengesteld:

BAC-lid	Functie	Aftredend
drs. J.A. Ambergen	Voorzitter	2016
F.T. van der Aa	Secretaris	2015
V.H. van 't Hoofd	Plv. voorzitter	2017
A.J. Boogaard	Lid	2016
drs. R. van den Berg	Lid	2017

De BAC wordt ondersteund door een externe adviseur in de persoon van drs. M. Iglesias del Sol van Willis Towers Watson B.V.

Vermogensbeheerders

Het IFF Pensioenfonds werkt voor het beheer van de beleggingsportefeuille samen met de onderstaande externe vermogensbeheerders.

- **Vastrentende waarden:** Robeco Institutional Asset Management en M&G.
- **Onroerend goed:** CBRE Real Estate.
- **Aandelen:** BlackRock Advisors.

Deze vermogensbeheerders zijn verantwoordelijk voor de selectie en de timing van de transacties in de door hen beheerde portefeuilles binnen de geldende mandaten. Zij worden aangestuurd door de voorzitter en de secretaris van de BAC, die opereren binnen hun mandaat van het bestuur.

De resultaten van de vermogensbeheerders worden, voor zover de gegevens dan al beschikbaar zijn, op weekbasis gevolgd door het Pensioenbureau en besproken door de Durationcommissie. Op maandbasis ontvangt het bestuur een rendementsanalyse van Blue Sky Group. Daarin wordt het rendement van het IFF Pensioenfonds afgezet tegen de benchmark.

Externen

Het IFF Pensioenfonds wordt geadviseerd en ondersteund door onderstaande externe personen:

- Accountant: PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.
- Waarmedkend actuaire: Milliman Pensioenen.
- Adviserend actuaire: Willis Towers Watson B.V.
- Adviseur BAC: Willis Towers Watson B.V.
- Pensioenjurist: Willis Towers Watson B.V.
- Secretariële ondersteuning: TXT & PR Myra Prinsen.

Financiële informatie

De premies zijn voor 2015 als volgt berekend:

Feitelijke premie	€ 8.262 duizend
Kostendeekkende premie	€ 7.488 duizend
Gedempte kostendeekkende premie	€ 6.576 duizend

De feitelijke premie is de premie die IFF en de deelnemers werkelijk hebben betaald aan het fonds (werkgeversdeel € 6.673 duizend, werknemersdeel € 1.589 duizend).

De kostendeekkende premie is de berekende premie rekening houdend met de DNB rentetermijnstructuur per 1 januari 2015.

De gedempte kostendeekkende premie is de minimaal te ontvangen premie, waarbij rekening gehouden wordt met de DNB-rente over de drie jaren voorafgaand aan het boekjaar.

Dekkingsgraad

	Beleids dekkingsgraad*)	Nominale dekkingsgraad*)	Vereist vermogen*)	Reserve positie
Ultimo eerste kwartaal	115,9%	115,3%	114,7%	1,5%
Ultimo tweede kwartaal	116,0%	115,4%	116,8%	-/- 0,8%
Ultimo derde kwartaal	114,9%	110,8%	116,9%	-/- 2,0%
Ultimo vierde kwartaal	113,8%	112,1%	116,5%	-/- 2,7%

Ultimo	2015	2014	2013	2012	2011
Dekkingsgraad*	113,8%	118,8%	111,6%	109,2%	109,7%
Vereist vermogen	116,5%	110,7%	111,6%	112,5%	112,2%
Reservepositie	-/- 2,7%	8,1%	0,0%	-3,3%	-2,5%
Beleidsdekkingsgraad**	113,8%	115,6%			

* zoals aan DNB gerapporteerd.

** Beleidsdekkingsgraad: met de invoering van het nFTK in 2014 is de zogenoemde beleidsdekkingsgraad geïntroduceerd, gedefinieerd als de gemiddelde nominale dekkingsgraad van de laatste 12 maanden. Met ingang van ultimo 2015 is zowel de nominale dekkingsgraad alsook de beleidsdekkingsgraad vastgesteld inclusief de APR.

Toeslagverlening

Op basis van de, begin november 2015 bekende, cijfers heeft het bestuur besloten tot gedeeltelijke toeslagverlening ter grootte van 0,16%.

De stijging van de afgeleide consumentenprijsindex tussen oktober 2014 en oktober 2015 bedroeg 0,44%. Met het laatst bekende beleidsdekkingsgraad van 114,9% en geschatte dekkingsgraad (op 30 september 2015) heeft de adviserend actuaris geadviseerd om een gedeeltelijke toeslagverlening per 1 januari 2016 van 0,16% toe te kennen. Het bestuur heeft dit advies overgenomen.

Voor verdere informatie over de beleggingsresultaten en de beleggingsportefeuille wordt verwezen naar de Beleggingenparagraaf op pagina 17 en 18.

Risicomanagement

Het bestuur is verantwoordelijk voor het realiseren van de doelstellingen van het fonds. Het bereiken van die doelstellingen kan in gevaar komen door risico's van binnen en buiten de organisatie. Risicomanagement staat nadrukkelijk op de agenda van het fonds. Het bestuur moet een actueel en volledig beeld hebben van alle relevante risico's en zorgen voor gepaste beheersmaatregelen. Dit vloeit voort uit eisen ten aanzien van een beheerste en integere bedrijfsvoering zoals opgenomen in de Pensioenwet.

Risico- en beheersingscategorieën

Het bestuur heeft de dagelijkse uitvoering van het risicomanagement gedelegeerd aan de BAC voor financiële risico's en aan het dagelijks bestuur voor niet-financiële risico's. Deze twee onderscheidende categorieën zijn ontleend aan FIRM, een methode die onderscheid maakt in verschillende risicocategorieën. Deze zijn:

Financiële risico's

- Matching-/renterisico
- Marktrisico
- Kredietrisico
- Verzekeringstechnisch risico
- Valutarisico
- Prijsrisico
- Toeslagverleningsrisico
- Concentratierisico
- Liquiditeitsrisico
- Derivaten

Niet-financiële risico's

- Omgevingsrisico
- Operationeel risico
- Uitbestedingsrisico
- IT risico
- Integriteitsrisico
- Juridisch risico
- Systeemrisico

Daarnaast onderkent FIRM risico-overstijgende beheersingscategorieën, namelijk management-organisatie en solvabiliteitsbeheer. De aspecten van deze categorieën hebben geen betrekking op één individuele risicocategorie, maar op de gehele functionele activiteit en de risico's daarbinnen. Meer uitleg over wat de verschillende risico- en beheersingscategorieën inhouden, alsmede hoe de verschillende risico's gemonitord worden, staan in het "Risicomanagementplan". Ook risicobeleid en risicohouding worden toegelicht in dit document. Het risicomanagementplan is onderdeel van de ABTN en is op te vragen bij het secretariaat. De Auditcommissie ziet toe op de werking van het risicobeheersings- en controlesysteem.

Bestuursaangelegenheden

In 2015 is het bestuur 10 keer in vergadering bijeengekomen. Het Dagelijks Bestuur vergaderde 26 maal. Dit is substantieel meer dan gebruikelijk. Aanleiding van het aantal vergaderingen waren de aanpassingen van het Financiële toetsingskader en nieuwe pensioenregeling die door de sociale partners zijn overeengekomen.

Rendement

Het fonds heeft een rendement over 2015 behaald van -0.3%. Dit na een voor het fonds uitzonderlijk hoog rendement in 2014, en vooral veroorzaakt door het LDI Euro Core Government Bonds 40 Fund van Robeco dat ingezet is voor afdekking van het renterisico.

Deskundigheid bestuursleden

Het bestuur wordt geacht eenmaal per jaar een zelfevaluatie te houden. Deze evaluatie heeft plaatsgevonden op 18 juni 2015 onder leiding van drs. R. Gommers van Gommers Consulting. Hij heeft met alle bestuursleden gesprekken gevoerd over hun eigen functioneren en dat van het bestuur als geheel. Daarbij is het volgende genoemd:

- Meer kennis over hoe het bestuur onderling functioneert en over ideeën die leven.
- Tijd besteden aan de tijdsbesteding en de verschillen daarin tussen bestuursleden.
- De prioriteitsverdeling tussen de IFF-baan en het pensioenfonds.
- Inzicht in de werkzaamheden.
- Een kritische blik van het bestuur op zichzelf.

Het gaat dus om inzicht in hoe het bestuur ervoor staat en welke zaken komend jaar aangepakt moeten worden.

Op grond van de zelfevaluatie concludeert Ruud Gommers dat het bestuur goed functioneert. Naar de toekomst toe liggen er nog een aantal aandachtspunten en ook de wet- en regelgeving komt met nieuwe zaken.

Alle bestuursleden hebben minimaal Deskundigheidsniveau 1. Een aantal op niveau 2 en er wordt naar gestreefd om in 2016 het gehele bestuur op Deskundigheidsniveau 2 te krijgen. Het bestuur heeft begin 2013 besloten zich elke vergadering bij te laten staan door de externe deskundige mevrouw drs. M. Kloek AAG van Willis Towers Watson.

Het bestuur heeft alle medewerkers, bestuursleden en andere direct bij het pensioenfonds betrokken personen in de gelegenheid gesteld om hun deskundigheid op peil te houden of uit te breiden middels vakliteratuur, seminars en cursussen.

Commissies

De volgende commissies zijn operationeel.

Beleggingsadviescommissie:

De commissie functioneert al een groot aantal jaren. Zij heeft in 2015 opnieuw veel aandacht besteed aan de financiële risico's die het fonds loopt. Alle financiële risico's en de beheerscategorieën zijn vastgelegd in het Risicomanagementplan, welke aangepast is in 2015 naar de laatste inzichten. Daarnaast heeft de BAC een voorstel gemaakt voor het beleggingsplan 2016, dat in 2015 aan het bestuur in concept is aangeboden.

Audit commissie:

De Audit commissie is in 2012 van start gegaan om de visitatie voor te bereiden en er op toe te zien dat de aanbevelingen uitgevoerd zijn. In 2014 is de commissie begonnen met het monitoren van het uitbestedingscontract en de SLA met de uitvoeringsorganisatie. Daarnaast richt de commissie zich op de werking van de risicobeheersings- en controlesystemen van het pensioenfonds. In 2015 is dit verder geprofessionaliseerd met bezoeken aan de uitvoeringsorganisatie en er zijn een aantal verbeterpunten doorgevoerd.

Uitbestedingscommissie:

Het dagelijks bestuur heeft als uitbestedingscommissie het uitbestedingstraject secretariaat voorbereid. Het bestuur heeft besloten dit per 1 juli 2015 uit te besteden aan TXT & PR Myra Prinsen. Per die datum is het Pensioenbureau opgeheven en is Frenz van der Aa met pensioen gegaan.

Communicatiecommissie:

De Communicatiecommissie heeft veel activiteiten geïnitieerd en uitgevoerd. Verderop in dit verslag wordt daar uitgebreid op ingegaan.

Commissie Wet- en Regelgeving:

Deze commissie wordt ad hoc ingevuld naar aanleiding van specifieke thema's.

Durationcommissie

Vanuit de BAC is in 2011 een Durationcommissie – bestaande uit de voorzitter, de secretaris en de extern adviseur van de BAC – gevormd om de rente te monitoren. Omdat de rentesituatie in 2015 nog niet was verbeterd, is de commissie ook in het verslagjaar voortgezet. Op tweeweekse basis hebben de leden de renteontwikkeling en de renteafdekking gemonitord. Hun bevindingen en adviezen koppelden zij altijd terug naar het bestuur.

Klachten- en geschillencommissie

Het IFF Pensioenfonds beschikt niet over een vaste klachten- en geschillencommissie. Het huishoudelijk reglement regelt hoe omgegaan moet worden met klachten en geschillen. In die Reglementen is, als aparte paragraaf, Regeling Geschillen en Klachten opgenomen. In 2015 zijn er geen klachten of geschillen geweest.

Naleving wet- en regelgeving

Gedurende 2014 heeft de wetgever nieuwe wettelijke aanpassingen gepubliceerd. Het gaat hierbij om ingrijpende veranderingen te weten verdere verlaging van de pensioenopbouw tot maximaal 1,875% en de maximumhoogte tot waar fiscaal vriendelijk mag worden opgebouwd is € 100.000 per jaar.

Ook is het Financiële toetsingskader aangepast. De belangrijkste veranderingen zijn: Invoering van een beleidsdekkingsgraad, op basis van een 12-maandsgemiddelde waarbij alle maanden even zwaar wegen. Bij de UFR verdwijnt de 3-maandsmiddeling. Bij de berekening van het Vereist Eigen Vermogen moeten voor vrijwel alle risicocomponenten (behalve het valutarisico) voortaan hogere buffers worden gehanteerd.

Communicatie

In 2015 is er weer op diverse wijzen met de deelnemers gecommuniceerd. Er is in thema-uitgaven gecommuniceerd over de aanpassingen aan de pensioenregeling, de resultaten van 2014, het jaarlijkse pensioenoverzicht en de keuzes rondom pensioendatum. Ook werden deelnemers bij het bereiken van een bepaalde leeftijd nog eens apart geattendeerd op het belang om stil te staan bij hun situatie na pensioneren. In september zijn bijeenkomsten georganiseerd in Tilburg en Hilversum om de UPO toe te lichten. Er is gestart met het bouwen van een website voor het pensioenfonds. Deze is in januari 2016 “live” gegaan en zal in 2016 verder worden uitgebreid. In 2015 is een nieuw communicatiebeleidsplan opgesteld voor 2015 tot 2017 en een werkplan voor 2016. In de uitvoering van het communicatiebeleid wordt nauw samengewerkt met de uitvoerder van de pensioenadministratie.

Uitbesteding Pensioenbureau

Per 1 juli 2015 is het pensioenbureau opgeheven. Conform het bestuursbesluit van 22 augustus 2014, zijn per 1 juli 2015 de secretariële werkzaamheden uitbesteed aan TXT & PR Myra Prinsen. De pensioen technische werkzaamheden worden overgenomen door Willis Towers Watson. Ook zal Willis Towers Watson de back-up voor mevrouw M. Prinsen zijn.

Nieuwe Pensioenregeling 2015

In 2015 is tweemaal een wijziging van de pensioenregeling doorgevoerd.

Per 1 januari 2015 is de regeling aangepast aan de nieuwe fiscale maxima: het opbouwpercentage gewijzigd in 1,875% (was: 2%) en een maximaal pensioengevend salaris van € 100.000 is ingesteld. Daarnaast heeft IFF op 1 juli 2015 de pensioenregeling omgezet in een hybride regeling. De pensioenopbouw in de middelloonregeling wordt daarbij afgetopt op € 60.000 (deze grens zal jaarlijks aangepast worden aan de cao stijging, voor het eerst per 1 januari 2017). Deze regeling wordt zoals voorheen uitgevoerd door Stichting IFF Pensioenfonds. Voor de pensioenopbouw boven € 60.000 heeft IFF een DC regeling opgezet met TowersWatson PPI. Daarnaast is er ook een netto pensioenregeling voor het salaris boven €100.000 via een aparte DC regeling bij TowersWatson PPI.

Oordeel auditcommissie

Het bestuur van het pensioenfonds heeft een auditcommissie ingesteld om de uitbestedingsrelatie met de uitvoerder te monitoren. Tevens ziet de auditcommissie toe op de werking van het risicobeheersings- en controlesysteem. De auditcommissie heeft de SLA rapportages van de uitvoerder bestudeerd, indien nodig hier toelichting op gevraagd en gekregen en een uitgebreid auditbezoek afgelegd bij de uitvoerder. Daarnaast is de ISAE 3402 verklaring van de uitvoerder beoordeeld. De commissie is tevreden over uitvoering door en samenwerking met de Blue Sky Group. Ook in de ISAE 3402 verklaring van BSG zijn geen tekortkomingen geconstateerd die de uitvoering van de SLA van BSG met het IFF Pensioenfonds negatief kunnen beïnvloeden.

Ten aanzien van risicomanagement: de auditcommissie stelt vast dat de financiële risico's iedere bestuursvergadering besproken worden aan de hand van een rapportage. De niet-financiële risico's worden minimaal eenmaal per jaar besproken in het bestuur. De auditcommissie komt tot de conclusie dat er in 2015 voldoende aandacht is geschonken aan risicomanagement.

Naleving gedragscode

Het IFF pensioenfonds kent een eigen gedragscode. Het doel van de gedragscode is het waarborgen en handhaven van het vertrouwen in het pensioenfonds door belanghebbenden, door gewenst gedrag te stimuleren en ongewenst gedrag te voorkomen. De gedragscode kent daartoe algemene gedragsregels voor verbonden personen en aanvullende gedragsregels voor insiders. Bestuursleden en verbonden personen tekenen jaarlijks deze code en hebben allen verklaard deze code gedurende heel 2015 te hebben nageleefd.

Principes voor goed pensioenfondsbestuur/Code Pensioenfonds

Gedurende het verslagjaar voldeed de manier waarop IFF Pensioenfonds was ingericht en werd bestuurd aan de Pensioenwet en daarmee aan de „Principes voor goed pensioenfondsbestuur“. De principes zijn per 1 januari 2014 vervangen door de „Code Pensioenfonds“. De Pensioenfederatie en de Stichting van de Arbeid hebben samen de Code Pensioenfonds opgesteld. De Code bevat bepalingen over het functioneren van de verschillende bestuurlijke organen binnen een pensioenfonds en gaat ook uitgebreid in op de daaraan gekoppelde thema's als benoemingen en zittingstermijnen.

Partijen beogen met de Code de verhoudingen binnen het pensioenfonds en de communicatie met de belanghebbenden transparanter te maken en bij te dragen aan het versterken van „goed pensioenfondsbestuur“. De Code richt zich op de drie bestuurlijke kernfuncties: besturen, toezicht houden en verantwoording afleggen. Dit alles in goede balans via een sluitend systeem van controle en evenwicht tussen de functies. Het bestuur heeft ernaar gestreefd de Code na te leven. Dit is voor het merendeel ingevuld, met uitzondering van het diversiteitsbeleid. Het bestuur is er niet in geslaagd kandidaten te vinden jonger dan 40 jaar. Wel zijn er vrouwelijke leden in de verschillende organen van het fonds benoemd.

Ook wijkt het bestuur af van de Code in de zittingstermijnen. Voor een langere termijn is bewust gekozen vanwege de complexiteit van het besturen en toezicht houden van het fonds.

Pensioenparagraaf

Binnen het pensioenfonds bestaan de volgende regelingen: pensioenregeling, prepensioenregeling en aanvullende pensioenregeling.

Pensioenuitkeringen

Het totaal van de pensioenbetalingen was op jaarbasis:

Ouderdomspensioen (inclusief prepensioen)	€ 6.920 duizend
Nabestaandenpensioen	€ 1.316 duizend
Wezenpensioen	€ 23 duizend
Totaal	€ 8.259 duizend

Afkoop kleine pensioenen

In het afgelopen jaar zijn 20 kleine pensioenen (afkoopgrens 2015 bedroeg € 463) afgekocht met een afkoopwaarde van in totaal € 51 duizend. Dit is een mogelijkheid die de Pensioenwet aan de pensioenfonds biedt en waarvan het fonds nu en in de toekomst gebruik zal maken.

Pensioenregeling

De pensioenregeling heeft de volgende kenmerken:

- **Pensioen:** dit is een middelloonregeling. Deelnemer is iedereen die in dienst is getreden van IFF (Nederland) B.V.
- **Pensioenleeftijd:** de pensioenrichtleeftijd is 67 jaar. Daadwerkelijke pensionering vindt plaats wanneer de AOW-gerechtigde leeftijd wordt bereikt. Het opgebouwde pensioen wordt dan actuariael aangepast aan deze vervroeging.
- **Pensioengevend salaris:** de som van 13 maal de vastgestelde maandverdiensom en de vastgestelde vakantietoeslag.
Het pensioengevende salaris is van 1 januari 2015 tot en met 30 juni gemaximeerd op € 100.000. Op 1 juli 2015 is het pensioengevende salaris gemaximeerd op € 60.000. Jaarlijks wordt dit maximum op 1 januari verhoogd met de cao loonsverhoging.
- **Toeslagbeleid:** het pensioenfonds kent een voorwaardelijke toeslagregeling. De toe te kennen toeslag is afhankelijk van de dekkingsgraad en de consumentenprijsindex (gemeten van oktober tot oktober), en bedraagt maximaal 4% per jaar. Zie verder hoofdstuk 2 (Financiële Informatie) onder Toeslagverlening.
- **Franchise:** per 1 januari 2015 bedroeg de franchise: € 17.761. De franchise wordt elk jaar geïndexeerd met de "CBS Consumentenprijsindex alle huishoudens, afgeleid" voor de periode van oktober tot oktober.
- **Pensioengrondslag:** deze is het verschil tussen het pensioensalaris en de franchise.
- **Vakantietoeslag:** 8%
- **Opbouwpercentage vast salaris:** voor ouderdomspensioen wordt (met inachtneming van de bepalingen uit de pensioenregeling) jaarlijks 1,875% van de voor dat jaar geldende pensioengrondslag opgebouwd.
Met ingang van 1 juli 2015 wordt er ook nabestaandenpensioen opgebouwd. De jaarlijkse opbouw is gelijk aan 70% van de jaarlijkse opbouw van ouderdomspensioen.
- **Nabestaandenpensioen:** dit is 70% van het te bereiken ouderdomspensioen. Voor het nabestaandenpensioen wat niet is opgebouwd is dit op risicobasis gedekt tot aan de pensioendatum. Voor elk kind jonger dan 18 jaar wordt wezenpensioen opgebouwd ter grootte van maximaal 14% van het te bereiken ouderdomspensioen.

- **Eigen bijdrage:** Deelnemers die tot 1 juli 2015 10% van de pensioengrondslag betalen, gaan per 1 juli 2015 naar 7%. Deelnemers die tot 1 juli 2015 geen eigen bijdrage betalen, gaan per 1 juli 2015 0,5% over de pensioengrondslag betalen. Jaarlijkse verhoging van deze groep per 1 juli met 0,5% tot maximaal 3,5%.

Mutatieoverzicht deelnemers

Op 31 december was het aantal deelnemers als volgt:

	Vrouwen	Mannen	Totaal
Aantal deelnemers	345	636	981
Gewezen deelnemers met premievrije rechten	270	422	692
Gepensioneerden:			
met ouderdomspensioen	39	313	352
met nabestaandenpensioen	156	9	165
met wezenpensioen	4	6	10
Totaal	814	1.386	2.200

	Deelnemers	Gewezen deelnemers	Gepensioneerden
Beginstand 1 januari	957	672	515
Afkoop	0	-19	-1
In dienst	100	0	0
Overlijden verzekerde	-3	-4	-22
Nieuwe NBP/WzP	0	0	13
Pensionering	-15	-5	20
Uit dienst	-57	56	1
Waardeoverdracht	0	-3	0
Andere oorzaken	-1*	-5**	1
Eindstand 31 december	981	692	527

* Betreft nagekomen aanpassing op de conversiestand

** Betreft interne waardeoverdrachten waardoor polissen zijn samengevoegd

Prepensioenregeling

- **Prepensioen:** dit is een gesloten regeling, zonder opbouw.
- **Prepensioenleeftijd:** 62 jaar. De prepensioendatum kan onder bepaalde voorwaarden worden vervroegd tot uiterlijk de 55-jarige leeftijd of uitgesteld tot de 65-jarige leeftijd.
- **Prepensioengevend salaris:** niet meer van toepassing (n.m.v.t.).
- **Toeslagverlening:** zie onder Pensioenregeling.

Deelnemers prepensioenregeling

Op 31 december was het aantal deelnemers als volgt:

	Vrouwen	Mannen	Totaal
Actieve deelnemers met premievrije aanspraken	6	15	21
Gewezen deelnemers met premievrije aanspraken	6	12	18
Gepensioneerden	0	15	15
Totaal	12	42	54

Pensioenverplichtingen en pensioenvermogen

Het bedrag van pensioen- en prepensioenverplichtingen is het totaal van alle per 31 december van het boekjaar aan de individuele en gewezen deelnemers van het fonds toegekende pensioen- en prepensioenaanspraken. Het totaal van de pensioenverplichtingen is in het jaar gestegen naar € 286.806 duizend. Bij de vaststelling van de waarde van de verplichtingen wordt onder andere uitgegaan van de levensverwachtingen zoals die blijken uit de overlevingstafels, vermeld in het actuariële verslag.

De pensioenverplichtingen moeten worden gedekt door het pensioenvermogen. Ultimo 2015 bedraagt het pensioenvermogen € 321.518 duizend. Alle pensioenaanspraken zijn gedekt.

Aanvullende pensioenregeling

Regeling: aanvullende pensioenregeling waar elke werknemer in dienst van IFF (Nederland) B.V. aan kan deelnemen.

Leeftijd uitkering aanvullend pensioen: de eerste dag van de maand gelegen voor de pensioendatum.

Nabestaandenpensioen: bij overlijden voordat het ingelegde kapitaal is aangewend, kan dit kapitaal onder voorwaarden worden omgezet in nabestaandenpensioen.

Eigen bijdrage: de regeling is volledig gebaseerd op vrijwillige eigen bijdrage van de werknemers conform afspraken met de B.V. en de richtlijnen van het pensioenfondsbestuur. De hoogte van de inleg is onder andere afhankelijk van de leeftijd.

Beleggingen: alle beleggingen zijn voor risico van de werknemers. Binnen het totaal aan beleggingen binnen het fonds wordt geen onderscheid gemaakt in beleggingen voor risico van de werknemers en voor risico van het fonds.

Beleggingenparagraaf

Jaarlijks stelt het bestuur, na advies van de BAC ingewonnen te hebben, een beleggingsplan voor het komende jaar vast. In 2015 bevond het pensioenfonds zich het grootste deel van het jaar in een situatie van reservetekort. Dit betekent dat het pensioenfonds behoedzaam te werk moest gaan in het beleggingsbeleid. Wat betreft het beleggingsbeleid is in 2015 uitgebreid aandacht gegeven aan de volgende onderwerpen:

- Toepassing van factor beleggen binnen credits
- Evaluatie van de gewenste samenstelling van de niet-beursgenoteerde vastgoedportefeuille
- De gevolgen van de lage rente

Het strategische beleggingsbeleid is gebaseerd op de in 2013 uitgevoerde ALM-studie. In 2015 is de eerste Aanvangshaalbaarheidstoets uitgevoerd en is in overleg met de sociale partners de risicohouding bepaald. De korte en lange termijn risicohouding vormen het kader voor het strategisch beleggingsbeleid dat het pensioenfonds voert. Het in 2015 gevoerde beleggingsbeleid past binnen de door de sociale partners geformuleerde risicohouding. Daarnaast zijn in 2015 de beleggingsovertuigingen door het bestuur geactualiseerd. Deze zijn vastgelegd in de ABTN en het beleggingsplan 2016.

Ontwikkelingen financiële markten

Op de financiële markten liet de rente in 2015 een opvallend beeld zien. Nadat de rente in eerste instantie tot en met mei een voortdurende daling liet zien, was daarna sprake van een snelle stijging. Onzekerheid over de economische ontwikkeling in met name enkele Emerging Markets leidde in juli echter het einde van deze stijging in. De Duitse 10-jaars rente is in 2015 per saldo uiteindelijk gestegen van 0,54% naar 0,63%.

Het jaar 2015 kenmerkte zich wederom door de grote invloed van centrale banken op de wereldwijde kapitaalmarkten en economie, zorgen over groeivoorzichten, lage inflatie in Europa en de aanhoudend lage rente in het eurogebied. Nadat de centrale banken in de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk en Japan de afgelopen jaren al programma's van kwantitatieve verruiming uitvoerden, was het in 2015 de beurt aan de ECB. Eind 2014 begon de ECB al met het op beperkte schaal opkopen van herverpakte leningen en obligaties. Begin 2015 werd echter besloten om op grote schaal staatsleningen te gaan kopen. Op het moment van schrijven koopt de ECB maandelijks € 80 miljard aan staatsleningen op.

Centrale banken hebben tijdens de crisis onmiskenbaar het financiële systeem gered. De overvloedige beschikbaarheid van liquiditeiten heeft afgelopen jaren bovendien tot stijgende aandelenkoersen en inkomende credit spreads geleid. Het effect van de lage rentes en opkoopprogramma's op inflatie blijft echter beperkt. Het doel is om de inflatie richting 2% te duwen, maar recente cijfers laten juist een nul-inflatie in de Eurozone zien, onder andere als gevolg van de sterk gedaalde olieprijs. Bovendien is de economische groei onevenwichtig verdeeld over de wereld en blijft de wereldhandel, maatstaf voor economische groei, achter.

In het derde en vierde kwartaal van 2015 is de ongerustheid over de economische ontwikkeling in de opkomende markten sterk toegenomen. De aanvankelijk sterk gestegen aandelenmarkten laten sinds die datum ook een grote volatiliteit zien. Met name de zogenoemde BRIC landen (Brazilië, Rusland, India en China) lijken met een sterke groeivertraging te maken te hebben. Dit heeft tot een verhoogde volatiliteit op de financiële markten geleid. De toonaangevende MSCI wereld aandelenindex steeg in euro's gemeten in 2015 met 10%. Die stijging was echter grotendeels het gevolg van de stijging van de dollar ten opzichte van de euro, van \$1,21 naar \$1,09 voor een euro.

Beleggingsmix

De strategische beleggingsmix bestaat sinds 2014 uit 70% vastrentende waarden, 15% niet-beursgenoteerd onroerend goed en 15% aandelen. Daarnaast heeft in 2015 gedurende het gehele jaar de mate van renteafdekking rond 75% op marktwaarde gelegen. Het niveau van afdekking is middels een beleidsstaffel gekoppeld aan de hoogte van de 20-jaars swaprente. Dit rentetarief is in 2015 gestegen van 1,32% naar 1,57%. Dit heeft niet tot aanpassing van de renteafdekking geleid. Wel is in 2015 het renteafdeckingsbeleid bij lage(re) rentes nader uitgewerkt. Voor 2016 staat een nieuwe ALM-studie gepland om de vormgeving van het strategisch beleggingsbeleid te toetsen.

Vastrentende waarden

Circa 45% van de vastrentende waarden portefeuille is belegd in een combinatie van hoogwaardige staatsleningen en renteswaps met het doel om de waardeontwikkeling van de pensioenverplichtingen na te bootsen. Als gevolg van de per saldo gestegen rente is hier in 2015 een negatief rendement op gehaald. De swaps in dit LDI-fonds zijn centraal gecleared. Eind 2015 is € 3 miljoen aan dit fonds toegevoegd.

De overige 55% van de vastrentende waarden is belegd in euro bedrijfsobligaties met uitsluiting van de financiële sector, in Europese bank loans en in Europese Asset Backed Securities. De bedrijfsobligaties hebben in 2015 een negatief rendement van 0,2% laten zien als gevolg van de opgelopen rente en uitgelopen credit spreads. De bank loans hebben in 2015 een positief rendement van 4,0% behaald, het ABS fonds van 6,1%. De beleggingsadviescommissie heeft in 2015 uitgebreid stilgestaan bij de gewenste vormgeving van de portefeuille van bedrijfsobligaties. Besloten is om begin 2016 over te stappen op een zogenoemde factor benadering. Dit houdt in dat obligaties worden geselecteerd die hoog scoren op één of meerdere van de factoren omvang, laag risico, waarde en momentum.

Aandelen

De allocatie naar aandelen is belegd in passieve indexfondsen die het rendement van de betreffende regionale MSCI index nauwgezet volgt. Er wordt belegd in vijf regiofondsen: Europa, Verenigde Staten, Japan, Pacific-ex-Japan en Emerging Markets. Voor de hieruit volgende blootstelling naar vreemde valuta's geldt dat deze worden afgedekt indien de exposure ten tijde van het opstellen van het beleggingsplan groter is dan € 1,5 miljoen, met uitzondering van de valuta's van China, Zuid Korea en Taiwan.

Onroerend goed

Het onroerend goed is belegd in niet-beursgenoteerde fondsen met een regionale en sectorale spreiding. Binnen de portefeuille kennen de Nederlandse fondsen een open-end structuur zonder vaste einddatum. De internationale fondsen worden alle de komende jaren beëindigd. Het Dutch Office Fund heeft in 2015 het hoogste rendement laten zien (19,3%). Ook het European Shopping Centre Fund heeft met 14,7% een hoog rendement behaald en dit fonds heeft ruim € 4 miljoen aan kapitaal uitgekeerd. Het Central and Eastern Europe Fund behaalde het laagste rendement met -4,2%. De totale vastgoedportefeuille liet een rendement zien van 6,1%.

Maatschappelijk verantwoord beleggen

Binnen de aandelenfondsen zijn de aandelen uitgesloten van bedrijven die bij de productie van 'controversiële wapens' (clusterbommen, landmijnen en chemische/biologische wapens) betrokken zijn. Daarnaast wordt door de door het pensioenfonds aangestelde vermogensbeheerders een beleid gevoerd op het gebied van maatschappelijk verantwoord beleggen en wordt bij de selectie van vermogensbeheerders de voorkeur gegeven aan organisaties die de United Nations Principles for Responsible Investment hebben ondertekend. In 2016 zal verder gewerkt worden aan dit voor het

bestuur en de BAC belangrijke onderwerp. Hierbij worden steeds de mogelijkheden voor praktische implementatie in aanmerking genomen.

Actuariële paragraaf

Inleiding

Het Actuarieel Rapport geeft inzicht in (de ontwikkeling van) de financiële positie van het pensioenfonds en overige actuariële informatie over het boekjaar 2015.

Alle bedragen in dit rapport luiden in duizenden euro's, tenzij anders vermeld.

Vermogenspositie eind 2015

De vermogenspositie van het pensioenfonds ziet er per eind 2015 als volgt uit.

Tabel 1.1: Balans

Activa		Passiva	
Beleggingen	325.939	Technische Voorziening	285.379
Liquide middelen	157	Bijspaarregeling	1.427
		Overige passiva	5.360
Vorderingen en overlopende activa	782	Eigen vermogen	34.712
Totaal activa	326.878	Totaal passiva	326.878

Ontwikkeling dekkingsgraad

In 2015 is de dekkingsgraad gedaald van 118,8% naar 112,1%. De wijziging in de dekkingsgraad heeft onderstaande oorzaken:

Dekkingsgraad primo boekjaar	118,8%
Resultaat op premie	0,2%
Resultaat op uitkeringen	0,6%
Resultaat op toeslagverlening	-0,1%
Resultaat op rente (UFR/RTS)	-6,8%
Resultaat op overrendement	-0,7%
Overige mutaties	0,1%
Dekkingsgraad ultimo boekjaar	112,1%

De dekkingsgraad is vastgesteld op de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur. Vanaf 2012 wordt de marktrente gedempt door een 3-maandsmiddeling en wordt een UFR toegepast. Met ingang van 1 januari 2015 wordt de 3-maandsmiddeling niet meer toegepast.

Met ingang van de eindstand 2015 is de APR opgenomen in de dekkingsgraad. Zonder APR zou de dekkingsgraad 0,1%-punt hoger zijn.

Solvabiliteit

Ultimo 2015 bedragen de eigen vermogen vereisten:

Tabel 1.2: Solvabiliteit

	Dekkingsgraad
Minimaal vereist eigen vermogen	104,3%
Vereist eigen vermogen (werkelijke mix)	115,9%
Vereist eigen vermogen (strategische mix)	116,5%

Evaluatie herstelplan

Het pensioenfonds heeft in 2015 een herstelplan ingediend, en deze in maart 2016 vernieuwd.

Arbeidsongeschiktheid

Het reglement van het fonds voorziet niet in premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid en arbeidsongeschiktheidspensioen. Voor de zieke deelnemers hoeft derhalve geen additionele voorziening aangehouden te worden. De vennootschap heeft een verzekering afgesloten die voorziet in verdere pensioenopbouw bij (gedeeltelijke) arbeidsongeschiktheid.

Premie 2015

De ontvangen premie, de zuiver kostendekkende premie en de gedempte premie in 2015 zijn in de onderstaande tabel weergegeven. De premie voor de APR (Aanvullend Pensioen Reglement) is hier helemaal buiten beschouwing gelaten.

Tabel 1.3: Premies over 2015

	Pensioenregeling
Kostendekkende premie	7.488
Gedempte kostendekkende premie	6.575
Feitelijke premie	8.262

De feitelijke premie in het boekjaar 2015 is hoger dan de kostendekkende premie en de gedempte kostendekkende premie.

Aanpassing actuariële grondslagen

De actuariële grondslagen zijn in 2015 gewijzigd. De opslag voor het nog niet ingegane wezenpensioen is verlaagd van 5% naar 1,25% van het latente partnerpensioen.

Aanpassing Rentetermijnstructuur

In 2015 is de vaststelling van de rentetermijncurve voor het vaststellen van de technische voorziening tweemaal gewijzigd.

Met ingang van 1 januari 2015 is de driemaandsmiddeling komen te vervallen. Met ingang van 15 juli 2015 is ook de UFR-methodiek gewijzigd. De UFR wordt vanaf dat moment niet meer vast op 4,2% vastgesteld, maar vastgesteld op het 120-maandsgemiddelde van de 20-jaarsrente.

De effecten van deze wijzigingen zijn apart zichtbaar gemaakt in het jaarwerk.

Vervallen driemaandsmiddeling	3.222
Nieuwe UFR	-7.343
Totaal effect	-4.121

Actuariële analyse

In onderstaand overzicht is de actuariële analyse van het saldo van baten en lasten opgenomen:

Premieresultaat

Premiebijdrage werkgever	6.764
Premiebijdrage werknemers	1.587
Pensioenopbouw in het jaar	-7.165

Interestresultaat

Beleggingsresultaat	-1.384
Toeslagverlening	-430
Rentetoevoeging voorziening pensioenverplichtingen	-485
Wijziging markttrente	-12.535

Overig resultaat

Resultaat op waardeoverdrachten	-375
Resultaat kosten vrijval	248
Resultaat op uitkeringen	54
Resultaat op sterfte	637
Resultaat op andere oorzaken	-3.130

Totaal saldo van baten en lasten **-16.214**

Beleid ten aanzien van toeslagverlening/indexatie

Conform het reglement worden de opgebouwde pensioenaanspraken van zowel de actieve als de inactieve deelnemers jaarlijks voorzien van toeslagverlening. De toeslagverlening in enig jaar is voorwaardelijk en afhankelijk van de financiële positie van het fonds. Voor de voorwaardelijke toeslagverlening is geen bestemmingsreserve gevormd en wordt geen premie betaald.

Het pensioenfonds heeft haar toeslagbeleid vormgegeven op basis van de principes van toekomstig bestendig indexeren, zoals die zijn vastgelegd in de Pensioenwet. Hierbij gelden de volgende voorschriften zoals vastgelegd in de ABTN:

- Indien de beleidsdekkingsgraad lager dan 110% (de toeslagdrempel), wordt geen toeslag verleend.
- Toeslagen worden toegekend voor zover deze naar verwachting in de toekomst kan worden nagekomen. De bovengrens waarbij volledige toeslag verleend kan worden, is bepaald als de toeslagdrempel vermeerderd met de waarde van de toekomstige toeslagen op basis van een verwacht rendement van 7%. Daarbij wordt uitgegaan van de door DNB gepubliceerde inflatiecurve. Hierin wordt in 5 jaar naar toegegroeid naar een prijsinflatie van 2,0%.
- Indien de beleidsdekkingsgraad zich tussen de toeslagdrempel en de bovengrens bevindt, wordt naar rato toeslag toegekend.

Op basis van de financiële positie per 30 september 2015 heeft het bestuur in de vergadering van 6 december 2015 besloten om per 1 januari 2015 een toeslag te verlenen van 0,16%.

Uitkomsten van de solvabiliteitstoets

Het Vereist Eigen Vermogen is een opslag die zodanig dient te worden vastgesteld dat met een zekerheid van 97,5% de dekkingsgraad van het pensioenfonds over 1 jaar ten minste 100% bedraagt.

Het Vereist Eigen Vermogen is berekend volgens het standaardmodel, zoals beschreven in de Regeling Pensioenwet en Wet verplichte beroepspensioenregeling van 19 december 2006.

DNB heeft aangegeven dat pensioenfondsen na moeten gaan of sprake is van een afwijkend risicoprofiel binnen de beleggingsportefeuille en er aanleiding is om bij de vaststelling van het Vereist Eigen Vermogen af te wijken van het standaardmodel. De Waarmerkend actuaris heeft de beleggingsportefeuille van het pensioenfonds onderzocht op de door DNB aangegeven risicopunten.

Naar aanleiding van onze constatering, zijn de standaardschokken van het standaardmodel op het volgende punt verhoogd:

Het vereiste totaal vermogen op basis van deze toets bedraagt ultimo 2015 € 334.164 duizend. Het feitelijke totaal vermogen van het pensioenfonds ultimo 2015 bedraagt € 321.518 duizend. Dit betekent dat het pensioenfonds ultimo 2015 een tekort heeft van € 12.646.

Hilversum, 17 juni 2016

H.J. van Kippersluis	voorzitter
F.T. van der Aa	secretaris
drs. H.E. Niekus-van Waveren	penningmeester
G.P.C. Aarts	lid
ir. J.J.C.M. Leijs	lid
drs. J.A. Ambergen	lid

4. Verslag Visitatiecommissie

Het bestuur van de Stichting IFF Pensioenfonds heeft in het kader van goed pensioenfondsbestuur eind 2015 een visitatie laten uitvoeren over het verslagjaar 2014. Het bestuur heeft de visitatiecommissie gevraagd om specifiek te kijken naar het proces van uitbesteding van de deelnemersadministratie.

De visitatiecommissie heeft in het kader van haar onderzoek documenten bestudeerd en gesprekken gevoerd met de voorzitter van het bestuur, een aantal bestuursleden, een aantal leden van het Verantwoordingsorgaan, een adviseur en de adviserend actuaris. Het gehanteerde normenkader en de bevindingen van de commissie zijn neergelegd in een rapportage en zijn besproken met het bestuur. Hieronder worden de belangrijkste conclusies en aanbevelingen weergegeven.

Algemeen

Het fonds heeft een zeer betrokken en gemotiveerd bestuur. Het dagelijks bestuur is zeer actief en vervult een duidelijke voortrekkersrol ten aanzien van het algemeen bestuur.

Het bestuur heeft een viertal adviserende commissies waarvan met name de beleggingscommissie een actieve en belangrijke rol speelt.

Het bestuur heeft een missie, visie en strategie geformuleerd. De visitatiecommissie vindt dat het bestuur dit verder zou kunnen uitwerken en verdiepen en heeft het bestuur geadviseerd dit op te pakken. In 2014 is in het bestuur een aantal belangrijke thema's aan de orde geweest, zoals de wijziging van de regeling en de premie, waardoor andere thema's minder aandacht hebben gekregen. Het bestuur heeft aangegeven deze zaken in 2015 op te pakken.

In de besluitvorming geven bestuursleden blijk van evenwichtige belangenafweging en is er aandacht voor risicobeheersing. De visitatiecommissie heeft het bestuur wel geadviseerd om dit beter vast te leggen in de notulen ten behoeve van de transparantie van besluitvorming. Hoewel het bestuur zich zeker bewust is van financiële en niet-financiële risico's zou het bestuur de monitoring van risico's gestructureerder kunnen aanpakken. In 2014 zijn hierin stappen gezet, die in 2015 een vervolg zouden krijgen.

Het bestuur heeft in 2014 een zelfevaluatie uitgevoerd. Periodieke toetsing van de bestuursleden is nog niet ingevoerd. Bredere deskundigheid op het gebied van vermogensbeheer is hierbij een aandachtspunt.

Het bestuur laat zien belang te hechten aan het onderhouden van goede relaties met de stakeholders. Het bestuur zou wel de relatie met de vertegenwoordigers van de deelnemers kunnen versterken. Het bestuur heeft aangegeven dit in 2015 en 2016 verder op te pakken. Daarnaast is een verdere versterking van de rol en positie van het Verantwoordingsorgaan een punt van aandacht.

Uitbesteding

Het uitbestedingsproces van de administratie en de overgang naar de nieuwe pensioenuitvoerder is zorgvuldig verlopen. Waar nodig, is gebruik gemaakt van externe expertise en bijscholing van bestuurders. Meer algemeen is het goed als het uitbestedingsbeleid verder ontwikkeld wordt en gestructureerd wordt toegepast.

Basis & Beleid Organisatieadviseurs
Antoinette Eikenboom
Joost Borm
Jacco Buiten

5. Verslag Verantwoordingsorgaan

Het Verantwoordingsorgaan (verder: VO) bestaat uit drie leden en vertegenwoordigt evenredig de gepensioneerden, de werknemers en de werkgever.

In het kader van de Pensioenwet en de Principes voor Goed Pensioenfondsbestuur geeft het VO jaarlijks een oordeel over het handelen van het Bestuur.

Het VO heeft ter bepaling van haar oordeel kennis genomen van het conceptjaarverslag, het conceptrapport van de certificerend actuaaris, het conceptrapport van de accountant en de notulen van (dagelijks)bestuursvergaderingen. Daarnaast is het VO een aantal maal bijgepraat over specifieke onderwerpen door het Dagelijks Bestuur (DB) en zijn een aantal vergaderingen van het Bestuur en DB bijgewoond door het VO.

Het jaar 2015 werd gekenmerkt door wijziging van het fiscale kader, rondom pensioenen. Deze wijziging heeft geleid tot herziening van en invoering van een nieuwe IFF-Pensioenregeling. Daarnaast was er wederom sprake van een uitdagend jaar op de financiële markten.

In de VO vergadering van 13 februari 2015 is vastgelegd dat de Focusthema's 2015 zullen zijn:

- Uitvoerbaarheid en continuïteit van zelfstandig pensioenbestuur. Vaststellen van de rol van het VO
- Communicatie
- Risicobeheersing binnen het pensioenfonds

Deskundigheid van het bestuur

In 2015 heeft het bestuur van IFF Pensioenfonds een keuze gemaakt voor een bestuursmodel. Er is gekozen voor een paritair bestuursmodel, waarbij alle posities kunnen worden bekleed door interne bestuursleden. In dit model is een belangrijke rol weggelegd voor het VO. De uitdaging bij de keuze voor dit bestuursmodel is dat de bestuurders allen deskundig en bekwaam zijn om hun taak in het bestuur uit te oefenen.

Het VO heeft in 2015 vragen gesteld over hoe het bestuur zichzelf op deskundigheid en bekwaamheid toetst en ontwikkelt, zodat er wordt voldaan aan de eisen die De Nederlandsche Bank aan een pensioenbestuur stelt. Hierbij heeft het VO zich vergewist van het feit dat er deskundigheidsprofielen zijn opgesteld en dat het bestuur de zelfevaluatie heeft afgerond. In samenwerking met externe deskundigen is er gewerkt aan een opleidingsplan voor bestuursleden dat wordt uitgevoerd in 2016. Het VO is positief over het feit dat er een pool van aspirant-bestuursleden is gevormd, waarmee de deskundigheid van het bestuur en haar commissies voor de toekomst kan worden gewaarborgd.

Rol van het VO

De rol van het VO is in de afgelopen jaren gewijzigd van een toezichthouder die achteraf toetst of besluiten op de juiste manier zijn genomen en volgens afspraak zijn uitgevoerd naar een adviserend orgaan dat zich vooraf bezig houdt met advies op de te nemen besluiten. Hierdoor krijgt het VO een grotere inbreng en een actievere rol in het besturen van het pensioenfonds. Een eerste uitkomst van deze veranderende rol is dat het VO haar advies over de te toetsen onderwerpen heeft ingebracht in de doelstellingen voor onderzoek door de visitatiecommissie.

Communicatie

Het VO vindt communicatie vanuit het pensioenfonds richting alle doelgroepen van groot belang. Jaarlijks stelt de communicatiecommissie haar jaarplan op en voert dit uit. Het VO is tevreden over de kwaliteit en de kwantiteit van deze communicatie, maar ziet ook punten voor verbetering. Dit betreft niet zozeer de informatieversterking, als wel de dialoog. Het VO heeft er in 2015 op gewezen dat het pensioenbestuur,

en al haar commissies, zich zal moeten toelagen op het aangaan van de dialoog met de belanghebbenden.

Risicobeheersing

Het risicoregister heeft bij elke bestuursvergadering op de agenda gestaan. Het VO heeft dit opgevolgd door kennis te nemen van de notulen. Daarnaast is het VO verscheidene malen bijgepraat door het bestuur op het gebied van financiële en bestuurlijke risico's.

Het VO is van mening dat het pensioenbestuur en commissies in 2015 op prudente wijze zorg hebben gedragen voor de invoering en uitvoering van de gewijzigde pensioenregeling. Het VO kijkt met vertrouwen uit naar een voortzetting van de constructieve wijze van werken en overleg met het pensioenfondsbestuur.

Tilburg, 20 mei 2016

VO lid	Functie
C.A. Wisse	Voorzitter
A.M.S. Dekeling	Secretaris
P. van Berge	Lid

6. Jaarrekening

Balans per 31 december (na resultaatbestemming)

(bedragen in duizenden euro's)

	2015	2014
Activa		
Beleggingen		
• Vastgoed (1)	32.730	36.906
• Aandelen (2)	50.156	45.012
• Vastrentende waarden (3)	138.773	115.478
• Beleggingen ter afdekking renterisico (4)	104.048	125.232
• Derivaten (5)	232	-
Totaal beleggingen	325.939	322.628
Vorderingen en overlopende activa pensioenen (6)	81	153
Vorderingen en overlopende activa beleggingen (7)	701	775
Liquide middelen (8)	157	30
Totaal activa	326.878	323.586
Passiva		
Stichtingskapitaal en reserves (9)		
• Overige reserves	34.712	50.926
Technische voorzieningen (10)		
• Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds	285.379	270.555
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers (11)	1.427	1.467
Derivaten (5)	51	329
Schulden en overlopende passiva pensioenen (12)	263	263
Schulden en overlopende passiva beleggingen (13)	5.046	46
Totaal passiva	326.878	323.586

De bij de posten vermelde nummers verwijzen naar de toelichting op pagina 37 tot en met 45

Rekening van baten en lasten

(bedragen in duizenden euro's)

	2015	2014
Baten en lasten pensioenactiviteiten		
Premies voor risico pensioenfonds (14)	8.262	9.005
Premies voor risico deelnemers (15)	91	128
Waardeoverdrachten voor risico pensioenfonds, per saldo (16)	-141	1.275
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds		
• <i>Pensioenopbouw (17)</i>	-6.764	-6.125
• <i>Toeslagverlening (18)</i>	-430	-804
• <i>Rentetoevoeging (19)</i>	-485	-868
• <i>Wijziging rekenrente (20)</i>	-12.535	-48.007
• <i>Onttrekking pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten (21)</i>	8.614	8.465
• <i>Pensioenrechten waardeoverdrachten, per saldo (22)</i>	-235	-917
• <i>Wijziging actuariële grondslagen (23)</i>	-3.697	8.049
• <i>Overige mutaties (24)</i>	<u>708</u>	<u>15</u>
Totaal mutatie voorziening pensioenverplichtingen risico pensioenfonds	-14.824	-40.192
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen risico deelnemers (25)	40	-277
Pensioenuitkeringen (26)	-8.310	-8.313
Herverzekeringen (27)	50	-327
Overige baten en lasten pensioenactiviteiten, per saldo (28)	2	-4
Totaal baten en lasten pensioenactiviteiten	-14.830	-38.705
Baten en lasten beleggingsactiviteiten		
Directe beleggingsopbrengsten (29)	5.906	5.525
Indirecte beleggingsopbrengsten (29)	-6.681	57.868
Kosten van vermogensbeheer (29)	-609	-491
Totaal baten en lasten beleggingsactiviteiten	-1.384	62.902
Resultaat	-16.214	24.197

De bij de posten vermelde nummers verwijzen naar de toelichting op pagina 56 tot en met 64.

Kasstroomoverzicht

(bedragen in duizenden euro's)

	2015	2014
Kasstroom uit pensioenactiviteiten		
Ontvangen premies voor risico pensioenfonds	8.315	9.133
Ontvangen premies voor risico deelnemers	91	128
Ontvangen waardeoverdrachten voor risico pensioenfonds	243	1.386
Ontvangen uitkeringen herverzekering	359	46
Betaalde pensioenuitkeringen	-8.294	-8.073
Betaalde waardeoverdrachten voor risico pensioenfonds	-383	-101
Betaalde premies herverzekering	-312	-372
Overige mutaties uit pensioenactiviteiten	7	-14
Totaal kasstroom uit pensioenactiviteiten	26	2.133
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten		
Verkopen beleggingen	25.519	703
Ontvangen directe beleggingsopbrengsten	5.615	5.286
Afwikkeling derivaten, per saldo	-4.028	-1.873
Aankopen beleggingen	-20.000	-3.450
Mutatie banktegoeden	-6.765	-3.698
Betaalde kosten van vermogensbeheer	-240	-113
Totaal kasstroom uit beleggingsactiviteiten	101	-3.145
Mutatie liquide middelen	127	-1.012
Liquide middelen begin van het jaar	30	1.042
Liquide middelen eind van het jaar	157	30
Mutatie liquide middelen	127	-1.012

Toelichting algemeen

Activiteiten

Het pensioenfonds is een ondernemingspensioenfonds, statutair gevestigd in Hilversum en kantoorhoudend aan de Liebergerweg 72-76 in Hilversum. Het pensioenfonds is verantwoordelijk voor een goede uitvoering van de pensioenregelingen voor actieve deelnemers, gewezen deelnemers en gepensioneerden in overeenstemming met wet- en regelgeving. Ingevolge artikel 3 van de statuten heeft het pensioenfonds ten doel het treffen van de pensioenvoorzieningen ter zake van ouderdom en overlijden voor degenen die als deelnemer zijn aangemeld, in overeenstemming met de reglementen in de ruimste zin genomen.

Naamswijziging

Op 31 december 2015 is de naam gewijzigd van Stichting Pensioenfonds voor het Personeel van International Flavors and Fragrances I.F.F. (Nederland) B.V. in Stichting IFF Pensioenfonds.

Pensioenregeling

Ouderdomspensioen

Het ouderdomspensioen is een toegezegd-pensioenregeling op basis van geïndexeerd middelloon. De deelnemers kunnen binnen bepaalde grenzen kiezen wanneer zij met pensioen gaan, en wel op zijn vroegst vanaf de leeftijd van 55 jaar, maar niet later dan bij het bereiken van de leeftijd van 70 jaar. Verder kan de hoogte van het pensioen worden gevarieerd, waarbij de hoogste uitkering niet meer dan 33% hoger is dan de laagste uitkering. Op pensioendatum kan een gedeelte van het opgebouwde ouderdomspensioen worden geruild voor partnerpensioen en/of wezenpensioen, waarbij het partnerpensioen maximaal 70% van het verlaagde ouderdomspensioen bedraagt. De opbouw van ouderdomspensioen bedraagt vanaf 1 januari 2015 per jaar van deelneming 1,875% van de pensioengrondslag van het betreffende jaar. Daarvoor werd per jaar van deelneming 2,0% van de pensioengrondslag opgebouwd. De pensioengrondslag is gelijk aan het pensioensalaris verminderd met de franchise. Het pensioensalaris is gelijk aan 13 maal de vastgestelde maandverdiens te vermeerderd met vakantietoeslag. Met ingang van 1 januari 2015 is het pensioensalaris gemaximeerd op een bedrag van EUR 100 duizend. Per 1 juli 2015 is het maximum pensioensalaris verder verlaagd tot EUR 60 duizend. Het maximum pensioensalaris wordt jaarlijks aangepast aan de algemene loonronde volgens de cao.

Partnerpensioen

Vanaf 1 juli 2015 bouwen de deelnemers naast ouderdomspensioen tevens partnerpensioen op, gelijk aan 70% van het ouderdomspensioen. In geval van overlijden van de deelnemer voor de reguliere pensioendatum wordt het ouderdomspensioen vastgesteld in de veronderstelling dat de deelnemer tot de reguliere pensioendatum zou hebben deelgenomen met de laatstelijk geldende pensioengrondslag. In de periode 1 januari 2003 tot 1 juli 2015 werd geen partnerpensioen opgebouwd, maar was het partnerpensioen uitsluitend verzekerd op risicobasis.

Wezenpensioen

Het wezenpensioen bedraagt per gerechtigd kind 14% van het bereikbare ouderdomspensioen. Het wezenpensioen wordt uitgekeerd tot het bereiken van de leeftijd van 18 jaar of de leeftijd van 27 jaar indien een studie wordt gevolgd.

Pensioenspaarregeling

Voor alle deelnemers bestaat de mogelijkheid om op vrijwillige basis de niet benutte fiscale pensioenspaarruimte te gebruiken door een percentage van het pensioengevend salaris te storten in de pensioenspaarregeling. Het opgebouwde kapitaal wordt op pensioendatum of bij eerder vertrek omgezet in een verhoging van (het recht op) ouderdomspensioen eventueel in combinatie met partnerpensioen. In geval van overlijden vóór aanwending van het opgebouwde kapitaal, kan dit onder voorwaarden worden omgezet in partnerpensioen en/of wezenpensioen.

Toeslagverlening

Op de opgebouwde pensioenrechten van actieve deelnemers, de premievrije pensioenrechten van gewezen deelnemers en de ingegane pensioenen wordt jaarlijks per 1 januari een toeslag verleend van minimaal 80% van de relatieve stijging van de kosten van levensonderhoud (op basis van de ontwikkeling van het consumentenprijsindexcijfer, zoals vastgesteld en gepubliceerd door het CBS) met een maximum van 4%.

Het bestuur beslist jaarlijks in hoeverre de pensioenrechten en de ingegane pensioenen worden aangepast. Voor deze voorwaardelijke toeslagverlening is geen bestemmingsreserve gevormd, maar deze wordt gefinancierd vanuit de algemene reserve. De toeslagverlening is afhankelijk van de financiële positie van het pensioenfonds en vindt alleen plaats voor zover deze toekomstbestendig is, dat wil zeggen dat de toeslag naar verwachting ook in de toekomst kan worden toegekend.

Bij de besluitvorming wordt uitgegaan van de beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds. Bij een beleidsdekkingsgraad lager dan 110% wordt geen toeslag toegekend. Bij een beleidsdekkingsgraad tussen 110% en een nader te bepalen bovengrens wordt toeslagverlening naar rato toegepast. Bij een beleidsdekkingsgraad hoger dan de bovengrens vindt volledige toeslagverlening plaats en wordt eventueel inhaaltoeslag toegekend. De bovengrens wordt jaarlijks zodanig vastgesteld dat aan de eis van toekomstbestendigheid van de toeslagverlening wordt voldaan.

Financiering en premie

De werkgeverspremie in 2015 is gebaseerd op een doorsneepremie van 14,0% (2014: 14,0%) van het pensioensalaris (13 maal de vastgestelde maandverdienste vermeerderd met vakantietoeslag). Daarnaast betalen de actieve deelnemers een werknemerspremie gelijk aan 7,0% (2014: 10,0%) van de pensioengrondslag (pensioensalaris verminderd met de franchise). Een kleine groep deelnemers betaalde tot 1 juli 2015 geen premie. Vanaf deze datum betalen deze deelnemers een premie gelijk aan 0,5% van de pensioengrondslag, jaarlijks te verhogen tot maximaal 3,5%.

De totale premie is tenminste gelijk aan de gedempte kostendeckende premie op basis van de driejaarsgemiddelde rentetermijnstructuur DNB.

Herverzekering

Het pensioenfonds heeft een herverzekeringsovereenkomst afgesloten ter dekking van het overlijdensrisico. Het overlijdensrisico is verzekerd op basis van risicokapitalen. De verzekeraar keert in voorkomende gevallen het risicokapitaal uit aan het pensioenfonds.

Grondslagen voor de financiële verslaggeving

Algemeen

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9, Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek en in overeenstemming met de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving, in het bijzonder Richtlijn 610 Pensioenfondsen (RJ 610).

De bedragen in de jaarrekening luiden in euro's.

Schattingen en veronderstellingen

Bij het opstellen van de jaarrekening is het maken van schattingen en veronderstellingen noodzakelijk. De schattingen en veronderstellingen hebben invloed op de toepassing van grondslagen en de waardering van activa en verplichtingen. De schattingen en daaraan ten grondslag liggende veronderstellingen zijn gebaseerd op ervaringen uit het verleden en verschillende andere factoren die gegeven de omstandigheden als redelijk worden beschouwd. Vooral de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen en (in mindere mate) de waardering van de beleggingen zijn gebaseerd op schattingen en veronderstellingen. De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Ten behoeve van de oordeelsvorming en het maken van schattingen wordt gebruik gemaakt van externe deskundigen. De aard van oordelen en schattingen en de onderliggende veronderstellingen is, voor zover noodzakelijk geacht voor het vereiste inzicht in het vermogen, vermeld in de toelichting bij de jaarrekening. Herzieningen van schattingen worden verwerkt in de periode waarin de schatting wordt herzien. Een herziening van een schatting heeft dikwijls ook gevolgen voor waardering en resultaatbepaling in toekomstige perioden.

Verwerking

De belangrijkste activa en verplichtingen van het pensioenfonds zijn respectievelijk de beleggingen en de voorziening pensioenverplichtingen. De beleggingen bestaan volledig uit financiële activa en derivaten. Deze worden in de balans opgenomen respectievelijk van de balans verwijderd op transactiedatum (datum van koop of verkoop). Dit is het moment waarop de toekomstige economische voordelen en de risico's verbonden aan het financiële instrument worden overgedragen. Pensioenverplichtingen worden in de balans opgenomen op het moment van toekenning of overdracht van de pensioenrechten. Zij worden van de balans verwijderd op het moment van uitkering of overdracht van de pensioenrechten.

Saldering

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd en als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Presentatie beleggingen en beleggingsopbrengsten

De beleggingen bestaan nagenoeg volledig uit participaties in beleggingsfondsen. De participaties in beleggingsfondsen worden in de balans gerubriceerd naar de aard van de onderliggende beleggingen. Waardeveranderingen van participaties in beleggingsfondsen worden in de rekening van baten en lasten opgenomen onder indirecte beleggingsopbrengsten. Zij bestaan uit de directe en indirecte opbrengsten van de onderliggende beleggingen en de kosten van vermogensbeheer die ten laste van het beleggingsfonds komen. Door beleggingsfondsen uitgekeerde dividenden worden gepresenteerd onder directe beleggingsopbrengsten.

Waardering beleggingen

Beleggingen worden gewaardeerd tegen marktwaarde. De marktwaarde is het bedrag waarvoor een actief of een verplichting kan worden afgewikkeld tussen ter zake goed geïnformeerde, tot een transactie bereid zijnde partijen die onafhankelijk zijn. De marktwaarde is gebaseerd op actuele marktprijzen, tenzij anders vermeld.

Participaties in (niet-beursgenoteerde) beleggingsfondsen worden gewaardeerd tegen de berekende intrinsieke waarde op balansdatum of de meest recent beschikbare intrinsieke waarde. De intrinsieke waarde wordt vastgesteld op basis van de marktwaarde van de onderliggende activa en verplichtingen.

Waardeveranderingen beleggingen

Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen, inclusief derivaten. Alle waardeveranderingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als opbrengst beleggingen direct in de rekening van baten en lasten opgenomen.

Vreemde valuta

Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. Deze waardering is onderdeel van de intrinsieke waarde van de participaties in (niet-beursgenoteerde) beleggingsfondsen. Transacties in vreemde valuta worden omgerekend tegen de koers op transactiedatum. Valutakoersverschillen bij de omrekening van activa en verplichtingen worden in de rekening van baten en lasten opgenomen onder de post waarop de activa en verplichtingen betrekking hebben.

De koers op balansdatum van de euro ten opzichte van de belangrijkste valuta's is:

	2015	2014	2013
Amerikaanse dollar	1,0863	1,2101	1,3779
Japanse yen	130,6760	145,0790	144,8290
Britse pond	0,7371	0,7761	0,8320
Zwitserse frank	1,0874	1,2024	1,2255
Zweedse kroon	9,1582	9,4726	8,8500

Grondslagen voor de waardering van activa en passiva

Vastgoed

Beleggingen in niet-beursgenoteerde participaties in vastgoedfondsen worden gewaardeerd tegen de intrinsieke waarde, gebaseerd op de marktwaarde van het onderliggende vastgoed. De marktwaarde van het onderliggende vastgoed is de geschatte waarde bij onderhandse verkoop in verhuurde staat. De onderliggende vastgoedobjecten worden periodiek getaxeerd door onafhankelijke taxateurs, waarbij elk kwartaal een kwart van de portefeuille wordt getaxeerd, zodat op jaarbasis de gehele portefeuille wordt getaxeerd.

Aandelen

Beleggingen in niet-beursgenoteerde participaties in aandelenfondsen worden gewaardeerd tegen de intrinsieke waarde, gebaseerd op de marktwaarde van de onderliggende aandelen. De marktwaarde van onderliggende aandelen is gebaseerd op de beurskoers per balansdatum.

Vastrentende waarden

Beleggingen in niet-beursgenoteerde participaties in obligatiefondsen worden gewaardeerd tegen de intrinsieke waarde, gebaseerd op de marktwaarde van de onderliggende obligaties. De marktwaarde van onderliggende beursgenoteerde obligaties is gebaseerd op de beurskoers per balansdatum, verhoogd met de lopende rente. Indien de onderliggende vastrentende waarden niet-beursgenoteerd zijn of indien de koersvorming daarvan niet representatief is, wordt de marktwaarde getaxeed. De taxatie is gebaseerd op recente marktinformatie.

Beleggingen ter afdekking renterisico

Dit betreft beleggingen in niet-beursgenoteerde participaties in een beleggingsfonds dat door middel van een portefeuille langlopende hoogwaardige staatsobligaties en renteswaps kasstromen verkrijgt die passen bij de verplichtingenstructuur van een pensioenfonds. Een renteswap is een derivatencontract waarbij wordt overeengekomen om gedurende een vooraf vastgestelde periode rentestromen in dezelfde valuta te ruilen. Bij de meeste renteswaps wordt een variabele rente geruild tegen een vaste rente. De variabele rente is gebaseerd op de geldmarktrente. De vaste rente is meestal gebaseerd op de marktrente van staatsobligaties.

De participaties in dit beleggingsfonds worden gewaardeerd tegen de intrinsieke waarde, gebaseerd op de marktwaarde van de onderliggende beursgenoteerde staatsobligaties en onderhandse renteswaps. De marktwaarde van onderliggende staatsobligaties is gebaseerd op de beurskoers per balansdatum, verhoogd met de lopende rente. Voor onderliggende renteswaps is de waardering gebaseerd op recente marktinformatie (rentecurves), als input voor een gehanteerd gangbaar waarderingsmodel (discounted cash flow model).

Derivaten

Derivaten zijn afgeleide financiële instrumenten, waarvan de waarde afhankelijk is van één of meer onderliggende primaire financiële instrumenten. Derivaten bevatten rechten en verplichtingen waardoor één of meer van de financiële risico's waaraan de onderliggende primaire financiële instrumenten onderhevig zijn tussen partijen worden overgedragen. Derivaten leiden bij het aangaan van de transactie niet of tot een relatief gering vermogensbeslag. Basisvormen van derivaten zijn swaps, forwards, futures en opties. Het onderliggende primaire financiële instrument kan onder meer een valutaproduct, een aandelenproduct of een renteproduct zijn.

Het pensioenfonds maakt (direct) gebruik van valutatermijncontracten.

Derivaten worden gewaardeerd tegen marktwaarde. Voor de valutatermijncontracten is de waardering gebaseerd op recente marktinformatie (valutakoersen en rentecurves), als input voor het gehanteerde netto-contante-waardemodel.

Vorderingen

Vorderingen worden gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs onder aftrek van eventuele bijzondere waardeverminderingen, indien sprake is van oninbaarheid. De geamortiseerde kostprijs komt in het algemeen overeen met de nominale waarde.

Liquide middelen

Liquide middelen worden opgenomen voor de nominale waarde.

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds

De voorziening pensioenverplichtingen wordt actuarieel berekend en wordt vastgesteld op basis van de nominaal verworven pensioenrechten, voor zover zij onvoorwaardelijk zijn. Dit betekent dat de

voorwaardelijke toekomstige toeslagen niet in de voorziening zijn begrepen, maar de op balansdatum toegezegde toeslagen wel hierin wordt opgenomen. De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de door DNB vastgestelde en gepubliceerde rentetermijnstructuur per balansdatum.

De voorziening met betrekking tot ouderdomspensioen, partnerpensioen en wezenpensioen is de contante waarde van de beste inschatting van de toekomstige uitgaande kasstromen die voortvloeien uit de tot balansdatum opgebouwde onvoorwaardelijke pensioenrechten.

De belangrijkste actuariële grondslagen en veronderstellingen zijn:

- rekenrente volgens actuele rentetermijnstructuur DNB (ongewijzigd);
- levensverwachting volgens prognosetafels AG 2014 met correctiefactoren gebaseerd op verschil in levensverwachting tussen werkende en totale bevolking (ongewijzigd);
- gehuwdheidsfrequentie actieve en gewezen deelnemers op basis van onbepaalde partner en gehuwdheidsfrequentie gepensioneerden op basis van bepaalde partner (ongewijzigd);
- verschil leeftijd man en vrouw drie jaar (ongewijzigd);
- administratie- en excassokosten 3,0% van de voorziening (ongewijzigd).

Uit de door DNB vastgestelde en gepubliceerde rentetermijnstructuur ultimo 2015 kan voor het pensioenfonds een gemiddelde rekenrente van 1,72% (2014: 1,92%) worden afgeleid.

De voor de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen gehanteerde rentetermijnstructuur DNB betreft voor looptijden tot en met 20 jaar de marktrente op de interbancaire swapmarkt. Voor looptijden langer dan 20 jaar wordt de swapcurve per balansdatum aangepast door de onderliggende éénjaarsforwardrente te extrapoleren naar een lange termijn verwacht renteniveau, de zogenoemde ultimate forward rate (UFR). In de door DNB gevolgde methodiek beweegt de rente vanaf 21 jaar geleidelijk in de richting van de UFR, doordat de forwardrente wordt gemiddeld met de UFR.

In 2015 heeft DNB twee wijzigingen in de rentetermijnstructuur doorgevoerd. Tot 1 januari 2015 werd op de marktrente voor looptijden tot en met 20 jaar een driemaandsmiddeling toegepast, die per 1 januari 2015 is vervallen. Daarnaast is per 15 juli 2015 de UFR-methodiek gewijzigd. Tot deze datum was de UFR vastgesteld op een vaste rente van 4,2% (reële rente 2,2% en verwachte inflatie 2,0%). Vanaf deze datum wordt de UFR vastgesteld op basis van de werkelijke maandelijkse 20-jaarsforwardrentes in de voorgaande 10 jaar. Beide wijzigingen zijn naar de stand ultimo verslagjaar in de voorziening pensioenverplichtingen verwerkt. De veranderingen zijn in de jaarrekening verwerkt als schattingswijzigingen (wijziging actuariële grondslagen).

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers

De voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers heeft betrekking op de pensioenspaarregeling. De voorziening pensioenverplichtingen wordt gewaardeerd op de nominale waarde van de ingelegde premiebedragen, verhoogd met het overeengekomen rendement, gelijk aan het rendement op de totale portefeuille beleggingen. Op pensioendatum of bij eerder vertrek wordt het opgebouwde kapitaal omgezet in pensioenrechten en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds.

Schulden

Schulden worden gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs, die in het algemeen overeenkomt met de nominale waarde.

Grondslagen voor de resultaatbepaling

Algemeen

De grondslagen voor resultaatbepaling vloeien voor het merendeel voort uit de voor de beleggingen en de voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfondsen gehanteerde waarderingsgrondslagen. Voor een aantal posten worden de grondslagen voor resultaatbepaling hierna (nader) uiteengezet.

Premies

Premies worden ten gunste van het resultaat gebracht in de periode waarin de daarmee samenhangende pensioenrechten worden opgebouwd. Premiekortingen en extra premies worden verwerkt in de periode waarin aan de daarvoor overeengekomen voorwaarden wordt voldaan.

Waardeoverdrachten

Waardeoverdrachten worden in de rekening van baten en lasten opgenomen op het moment van overdracht van de pensioenverplichtingen.

Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfondsen

Pensioenopbouw

De pensioenopbouw met betrekking tot ouderdomspensioen en partnerpensioen wordt toegerekend aan de periode waarin de opbouw van de pensioenrechten plaatsvindt.

Toeslagverlening

De toevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen uit hoofde van toeslagverlening wordt in de rekening van baten en lasten opgenomen in de periode waarin het bestuursbesluit wordt genomen.

Rentetoevoeging

De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de door DNB vastgestelde en gepubliceerde rentetermijnstructuur per balansdatum. Aan de voorziening pensioenverplichtingen wordt rente toegevoegd op basis van de éénjaarsrente volgens deze rentetermijnstructuur primo verslagperiode. De rentetoevoeging wordt berekend over het gemiddelde van de stand van de voorziening primo periode en de stand van de voorziening ultimo periode, de laatste exclusief het effect van de toeslagverlening en het effect van wijzigingen in de actuariële grondslagen.

Wijziging rekenrente

Het effect van de verandering van de rekenrente op de voorziening pensioenverplichtingen wordt ultimo verslagperiode in de rekening van baten en lasten opgenomen.

Onttrekking pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

De vrijval van de voorziening pensioenverplichtingen wordt ten gunste van de rekening van baten en lasten gebracht in de periode waarin de lasten bij de berekening van de voorziening waren voorzien.

Pensioenrechten waardeoverdrachten

De met waardeoverdrachten samenhangende toevoeging en onttrekking aan de voorziening pensioenverplichtingen worden in de rekening van baten en lasten opgenomen op het moment van overdracht van de pensioenverplichtingen.

Wijziging actuariële grondslagen

Het effect van wijzigingen in de actuariële grondslagen op de voorziening pensioenverplichtingen wordt ultimo verslagperiode in de rekening van baten en lasten opgenomen.

Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers

De mutatie in de voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers bestaat voornamelijk uit inleg van premies, een toevoeging uit hoofde van het rendement op het pensioenkapitaal en een onttrekking uit hoofde van de omzetting van het pensioenkapitaal in pensioenrechten. Mutaties worden in de rekening van baten en lasten verwerkt in de periode waarop zij betrekking hebben.

Pensioenuitkeringen

Pensioenuitkeringen worden in de rekening van baten en lasten opgenomen in de periode waarop zij betrekking hebben.

Herverzekeringen

Herverzekeringspremies en herverzekeringsuitkeringen worden in de rekening van baten en lasten opgenomen in de periode waarop zij betrekking hebben. Winst aandelen worden ten gunste van het resultaat gebracht in de periode waarin zij bekend worden.

Kosten

Kosten worden ten laste van het resultaat gebracht in de periode waarop zij betrekking hebben.

Grondslagen voor het kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht wordt opgesteld volgens de directe methode. Dit houdt in dat alle ontvangsten en uitgaven ook als zodanig worden gepresenteerd. Onderscheid wordt gemaakt tussen kasstromen uit pensioenactiviteiten en kasstromen uit beleggingsactiviteiten.

Kasstromen in vreemde valuta worden omgerekend tegen de koers op transactiedatum.

Onder liquide middelen worden verstaan banktegoeden die niet het karakter hebben van beleggingen.

Toelichting op de balans

(bedragen in duizenden euro's)

Activa

1 Vastgoed

	2015	2014
Totaal	32.730	36.906

De portefeuille bestaat volledig uit participaties in niet-beursgenoteerde vastgoedfondsen.

De samenstelling van de onderliggende portefeuille vastgoed per sector is als volgt:

	2015	2014
Winkels	23.337	26.750
Kantoren	4.618	3.044
Bedrijfsruimten	2.101	2.777
Woningen	2.674	4.335
Totaal	32.730	36.906

De samenstelling naar regio is als volgt:

	2015	2014
Nederland	18.314	18.037
Overig Europa	14.416	18.869
Totaal	32.730	36.906

2 Aandelen

	2015	2014
Totaal	50.156	45.012

De portefeuille bestaat uit participaties in niet-beursgenoteerde aandelenfondsen, die beleggen in beursgenoteerde aandelen.

De onderliggende aandelenportefeuille kan als volgt worden gespecificeerd per sector:

	2015	2014
Financiële instellingen	11.391	10.138
Informatietechnologie	7.630	6.191
Energie	3.142	3.473
Telecommunicatie	2.339	2.113
Consument cyclisch	6.031	5.046
Consument defensief	5.357	4.574
Industrie	4.523	4.162
Basismaterialen	2.460	2.600
Gezondheidszorg	5.633	4.684
Nutsbedrijven	1.650	1.594
Overig	-	437
Totaal	50.156	45.012

De samenstelling van de totale portefeuille naar regio is als volgt:

	2015	2014
Europa	14.316	13.202
Verenigde Staten en Canada	19.858	17.613
Pacific inclusief Japan	2.653	2.325
Opkomende markten	13.329	11.872
Totaal	50.156	45.012

3 Vastrentende waarden

	2015	2014
Beleggingsfondsen	126.807	110.277
Banktegoeden in rekening-courant	11.966	5.201
Totaal	138.773	115.478

De beleggingsfondsen betreffen participaties in niet-beursgenoteerde fondsen, die beleggen in obligaties en onderhandse leningen van Europese ondernemingen:

	2015	2014
Bedrijfsobligaties	51.579	51.769
Asset backed obligaties	25.902	13.665
Onderhandse leningen	49.326	44.843
Totaal	126.807	110.277

De specificatie van de portefeuille vastrentende waarden naar rentetype is als volgt:

	2015	2014
Vaste rente	126.807	110.277
Variabele rente	11.966	5.201
Totaal	138.773	115.478

De resterende looptijd gebaseerd op de contractuele aflossingsdata is als volgt:

	2015	2014
Korter dan 1 jaar	14.144	11.063
Vanaf 1 jaar tot 5 jaar	45.619	46.578
Vanaf 5 jaar tot 10 jaar	58.798	43.358
Vanaf 10 jaar tot 20 jaar	12.936	13.440
Vanaf 20 jaar tot 30 jaar	4.016	1.039
Vanaf 30 jaar tot 40 jaar	3.260	-
Langer dan 40 jaar	-	-
Totaal	138.773	115.478

De kredietwaardigheid van de totale portefeuille kan als volgt worden weergegeven:

	2015	2014
AAA-rating	4.689	8.421
AA-rating	4.628	4.288
A-rating	18.280	17.797
BBB-rating	27.350	27.634
Lagere rating dan BBB	69.859	45.182
Geen rating	13.967	12.156
Totaal	138.773	115.478

4 Beleggingen ter afdekking renterisico

	2015	2014
Totaal	104.048	125.232

Hieronder zijn opgenomen participaties in een zogenoemd liability driven beleggingsfonds. Dit beleggingsfonds belegt in langlopende Nederlandse en Duitse staatsobligaties en neemt daarnaast posities in renteswaps in. Door middel van deze beleggingen wordt de duration van de portefeuille vastrentende waarden verlengd, waardoor het rentemismatchrisico wordt afgedekt.

Het aandeel van het pensioenfonds in de onderliggende activa en verplichtingen kan als volgt worden samengevat:

	2015	2014
Staatsobligaties	100.712	113.298
Renteswaps activa	16.029	38.302
Renteswaps passiva	-15.779	-14.712
Overig, per saldo	3.086	-11.656
Totaal intrinsieke waarde	104.048	125.232

Overige activa en verplichtingen betreffen voornamelijk liquide middelen, vorderingen uit hoofde van gestort cash collateral en schulden uit hoofde van ontvangen cash collateral.

De resterende looptijd gebaseerd op de contractuele aflossingsdata van het aandeel in de onderliggende portefeuille staatsobligaties is als volgt:

	2015	2014
Korter dan 10 jaar	-	-
Vanaf 10 jaar tot 20 jaar	20.447	28.047
Vanaf 20 jaar tot 30 jaar	56.066	74.577
Vanaf 30 jaar tot 40 jaar	24.199	10.674
Langer dan 40 jaar	-	-
Totaal	100.712	113.298

De portefeuille bestaat volledig uit Duitse en Nederlandse staatsobligaties:

	2015	2014
Duitsland (AAA-rating)	49.161	55.892
Nederland (AAA-rating)	51.551	57.406
Totaal	100.712	113.298

Het aandeel van het pensioenfonds in de onderliggende portefeuille renteswaps kan als volgt worden weergegeven:

	Receiver swaps		Payer swaps		Netto positie	
	Contract- omvang	Markt- waarde	Contract- omvang	Markt- waarde	Contract- omvang	Markt- waarde
2015						
Korter dan 1 jaar	-	-	4.672	-78	-4.672	-78
Vanaf 1 jaar tot 5 jaar	10.324	234	37.291	63	-26.967	297
Vanaf 5 jaar tot 10 jaar	9.167	155	40.602	1.585	-31.435	1.740
Vanaf 10 jaar tot 20 jaar	73.990	-780	39.338	1.861	34.652	1.081
Vanaf 20 jaar tot 30 jaar	77.964	-3.444	30.349	342	47.615	-3.102
Vanaf 30 jaar tot 40 jaar	27.670	652	4.806	782	22.864	1.434
Langer dan 40 jaar	5.691	-1.114	89	-8	5.602	-1.122
Totaal	204.806	-4.297	157.147	4.547	47.659	250
2014						
Korter dan 1 jaar	-	-	-	-	-	-
Vanaf 1 jaar tot 5 jaar	10.904	439	29.234	-941	-18.330	-502
Vanaf 5 jaar tot 10 jaar	8.272	755	19.665	-1.348	-11.393	-593
Vanaf 10 jaar tot 20 jaar	49.092	9.415	27.918	-4.638	21.174	4.777
Vanaf 20 jaar tot 30 jaar	52.640	16.121	28.294	-6.777	24.346	9.344
Vanaf 30 jaar tot 40 jaar	24.553	7.814	2.256	-968	22.297	6.846
Langer dan 40 jaar	8.770	3.758	94	-40	8.676	3.718
Totaal	154.231	38.302	107.461	-14.712	46.770	23.590

Receiver swaps zijn renteswaps waarbij een vaste rente wordt ontvangen en een variabele rente wordt betaald. Payer swaps zijn renteswaps waarbij een vaste rente wordt betaald en een variabele rente wordt ontvangen.

De renteswaps zijn niet-beursgenoteerde contracten.

Door middel van de receiver swaps wordt het rentemismatchrisico verkleind en door middel van de payer swaps wordt het rentemismatchrisico vergroot. Het effect van de totale portefeuille renteswaps is afdekking van het rentemismatchrisico.

5 Derivaten

Derivaten met een positieve marktwaarde zijn als een actiefpost in de balans opgenomen en derivaten met een negatieve marktwaarde zijn onder de verplichtingen opgenomen.

	2015	2014
Derivaten activa		
Valutaderivaten	232	-
Totaal	232	-
Derivaten passiva		
Valutaderivaten	51	329
Totaal	51	329

Het volgende overzicht geeft inzicht in de portefeuille per balansdatum:

	Contract- omvang	2015 Markt- waarde	Contract- omvang	2014 Markt- waarde
Valutatermijncontracten				
Gekocht	-	-	-	-
Verkocht	33.324	181	28.392	-329

De contracten zijn in dit overzicht aangeduid als verkocht indien de positie in euro's long is en de positie in vreemde valuta's short is.

De valutatermijncontracten zijn niet-beursgenoteerde contracten en hebben een looptijd korter dan een jaar. De contracten zijn afgesloten met het doel om het valutarisico af te dekken.

6 Vorderingen en overlopende activa pensioenen

	2015	2014
Werkgever	81	143
Overige vorderingen en overlopende activa	-	10
Totaal	81	153

De vorderingen hebben een resterende looptijd korter dan een jaar.

7 Vorderingen en overlopende activa beleggingen

	2015	2014
Dividenden	450	541
Dividendbelasting	159	136
Overige vorderingen en overlopende activa	92	98
Totaal	701	775

De vorderingen hebben een resterende looptijd korter dan een jaar.

8 Liquide middelen

Liquide middelen worden onderscheiden van banktegoeden die het karakter hebben van beleggingen of direct beschikbaar zijn om te worden belegd. Deze posten zijn begrepen in vastrentende waarden.

	2015	2014
Banktegoeden in rekening-courant	157	30
Totaal	157	30

De liquide middelen zijn vrij opeisbaar.

Passiva

9 Stichtingskapitaal en reserves

Overige reserves

	2015	2014
Stand begin van het jaar	50.926	26.729
Resultaat	-16.214	24.197
Stand eind van het jaar	34.712	50.926

Het stichtingskapitaal bedraagt (ongewijzigd) EUR 45,38.

De vermogenspositie wordt toegelicht in de risicoparagraaf op pagina 49 tot en met 55.

10 Technische voorzieningen

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds

De voorziening pensioenverplichtingen is als volgt samengesteld per categorie deelnemers:

		2015		2014
	Aantal	Bedrag	Aantal	Bedrag
Actieve deelnemers	981	107.400	957	106.736
Gewezen deelnemers	692	42.779	672	38.042
Ingegaan ouderdomspensioen en prepensioen	352	109.648	344	101.709
Ingegaan partnerpensioen	165	17.110	163	16.114
Ingegaan wezenpensioen	10	130	8	74
Totaal pensioenuitkeringen	2.200	277.067	2.144	262.675
Administratiekosten en excassokosten		8.312		7.880
Totaal	2.200	285.379	2.144	270.555

De waarde van de voorziening pensioenverplichtingen naar resterende looptijd is als volgt:

	2015	2014
Korter dan 1 jaar	8.604	8.285
Vanaf 1 jaar tot 5 jaar	33.587	32.292
Vanaf 5 jaar tot 10 jaar	40.526	39.999
Vanaf 10 jaar tot 20 jaar	79.986	78.213
Vanaf 20 jaar tot 30 jaar	66.476	63.559
Vanaf 30 jaar tot 40 jaar	37.522	33.357
Langer dan 40 jaar	18.678	14.850
Totaal	285.379	270.555

De mutaties in de voorziening zijn als volgt:

	2015	2014
Stand begin van het jaar	270.555	230.363
Pensioenopbouw actieve deelnemers	6.764	6.125
Toeslagverlening	430	804
Rentetoevoeging	485	868
Wijziging rekenrente	12.535	48.007
Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten	-8.614	-8.465
Pensioenrechten waardeoverdrachten, per saldo	235	917
Wijziging actuariële grondslagen	3.697	-8.049
Overige mutaties	-708	-15
Stand eind van het jaar	285.379	270.555

Uit de door DNB vastgestelde en gepubliceerde rentetermijnstructuur ultimo 2015 kan voor het pensioenfonds een gemiddelde rekenrente van 1,72% (2014: 1,92%) worden afgeleid.

11 Voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers

	2015	2014
Totaal	1.427	1.467

De mutaties kunnen als volgt worden weergegeven:

	2015	2014
Stand begin van het jaar	1.467	1.190
Inleg premies	91	128
Rendement	-24	285
Omzetting in pensioenrechten	-107	-138
Overige mutaties	-	2
Stand eind van het jaar	1.427	1.467

12 Schulden en overlopende passiva pensioenen

	2015	2014
Herverzekeraar	-	3
Waardeoverdrachten	7	6
Pensioenuitkeringen	62	40
Belastingen en premies sociale verzekeringen	194	200
Overlopende passiva	-	14
Totaal	263	263

De schulden hebben een resterende looptijd korter dan een jaar.

13 Schulden en overlopende passiva beleggingen

	2015	2014
Af te wikkelen beleggingstransacties	4.996	-
Crediteuren	27	26
Overlopende passiva	23	20
Totaal	5.046	46

De schulden hebben een resterende looptijd korter dan een jaar.

Overige informatie

Beleggingen

De totale beleggingsportefeuille bedraagt EUR 321.543 duizend (2014: EUR 323.028 duizend) en is als volgt samengesteld:

	2015	2014
Vastgoed	32.730	36.906
Aandelen	50.156	45.012
Vastrentende waarden	138.773	115.478
Beleggingen ter afdekking renterisico	104.048	125.232
Derivaten activa	232	-
Derivaten passiva	-51	-329
Totaal beleggingen	325.888	322.299
Vorderingen	701	775
Schulden	-5.046	-46
Totaal	321.543	323.028

Marktwaaarde beleggingen

De marktwaaarde van de beleggingen wordt vastgesteld op basis van directe marktnoteringen, wordt afgeleid van directe marktnoteringen of wordt benaderd door middel van waarderingmodellen en waarderingstechnieken.

Van directe marktnotering is sprake indien beleggingen worden verhandeld op één of meer actieve openbare markten.

Indien de waardering van beleggingen wordt afgeleid van directe marktnoteringen, worden de beleggingen gewaardeerd op basis van een model, waarbij alle inputvariabelen zijn gebaseerd op marktnoteringen. In geval van over-the-counter valutaderivaten betreffen deze variabelen met name valutakoersen en rentecurves. Tot deze categorie worden ook gerekend participaties in beleggingsfondsen die beleggen in beursgenoteerde aandelen, obligaties en renteswaps.

Indien de marktwaaarde van beleggingen wordt vastgesteld door middel van waarderingmodellen en waarderingstechnieken, worden de inputvariabelen geschat door externe deskundigen in verband met het ontbreken van openbare marktgegevens.

	Directe markt- notering	Afgeleide markt- notering	Waarderings- modellen en -technieken	Totaal
2015				
Vastgoed	-	-	32.730	32.730
Aandelen	-	50.156	-	50.156
Vastrentende waarden	11.966	77.481	49.326	138.773
Beleggingen ter afdekking renterisico	-	104.048	-	104.048
Derivaten activa	-	232	-	232
Derivaten passiva	-	-51	-	-51
Totaal	11.966	231.866	82.056	325.888
2014				
Vastgoed	-	-	36.906	36.906
Aandelen	-	45.012	-	45.012
Vastrentende waarden	5.201	65.434	44.843	115.478
Beleggingen ter afdekking renterisico	-	125.232	-	125.232
Derivaten activa	-	-	-	-
Derivaten passiva	-	-329	-	-329
Totaal	5.201	235.349	81.749	322.299

Mutaties beleggingen

De mutaties in de portefeuilles vastgoed, aandelen en vastrentende waarden zijn als volgt:

	Vastgoed	Aandelen	Vastrentende waarden	Beleggingen ter afdekking renterisico	Totaal
2015					
Balanswaarde begin van het jaar	36.906	45.012	115.478	125.232	322.628
Aankopen	-	2.500	16.500	5.996	24.996
Verkopen	-5.019	-	-	-20.500	-25.519
Waardeveranderingen	843	2.644	30	-6.680	-3.163
Mutatie liquiditeiten			6.765		6.765
Balanswaarde eind van het jaar	32.730	50.156	138.773	104.048	325.707
2014					
Balanswaarde begin van het jaar	36.236	38.749	108.479	72.197	255.661
Aankopen	3.150	23	300	-	3.473
Verkopen	-	-	-517	-	-517
Waardeveranderingen	-2.480	6.240	3.518	53.035	60.313
Mutatie liquiditeiten			3.698		3.698
Balanswaarde eind van het jaar	36.906	45.012	115.478	125.232	322.628

De mutaties in de portefeuille valutaderivaten (valutatermijncontracten) zijn als volgt:

	2015	2014
Balanswaarde begin van het jaar	-329	243
Afwikkeling	4.028	1.873
Waardeveranderingen	-3.518	-2.445
Balanswaarde eind van het jaar	181	-329
Derivaten activa	232	-
Derivaten passiva	-51	-329
Per saldo	181	-329

Investerings- en stortingsverplichtingen

Ultimo verslagjaar is geen sprake van investerings- of stortingsverplichtingen (2014: nihil).

Overige niet in de balans opgenomen verplichtingen

Langlopende contracten

Het pensioenfonds heeft een herverzekeringsovereenkomst afgesloten ter dekking van het overlijdensrisico voor de periode tot en met 31 december 2018. De totale verplichting voor de resterende looptijd bedraagt ongeveer EUR 900 duizend (2014: ongeveer EUR 300 duizend).

Achterstand in toeslagverlening

De actuariële waarde van de achterstand in toeslagverlening bedraagt totaal EUR 20.906 duizend (2014: EUR 18.861 duizend). De achterstand in toeslagverlening is een voorwaardelijke verplichting.

De opgelopen achterstand ten opzichte van de prijsindex heeft betrekking op de volgende jaren:

Jaar	Prijsindex	Toegekend	Vershil
1 januari 2016	0,44%	0,16%	0,28%
1 januari 2015	0,75%	0,33%	0,42%
1 januari 2014	0,90%	0,15%	0,75%
1 januari 2013	1,98%	0,00%	1,98%
1 januari 2012	2,33%	0,00%	2,33%
1 januari 2011	1,38%	0,00%	1,38%

Jaarlijks neemt het bestuur een besluit over de toeslagverlening, inclusief de inhaal van de ontstane achterstand.

Risicobeheer

In het bestuursverslag worden de belangrijke risico's die het pensioenfonds loopt besproken en wordt ingegaan op het beleid dat wordt gevoerd om deze risico's te beheersen. In deze paragraaf van de jaarrekening worden voornamelijk de financiële risico's beschreven en gekwantificeerd.

Het belangrijkste risico van het pensioenfonds is het solvabiliteitsrisico. Dit is het risico dat het fonds op lange termijn de pensioenverplichtingen niet kan nakomen. De solvabiliteit wordt gemeten aan de hand van het verschil tussen het aanwezig eigen vermogen en het vereist eigen vermogen. Daarnaast wordt de dekkingsgraad als solvabiliteitsratio gehanteerd. De dekkingsgraad is de verhouding tussen de netto activa en het totaal van de voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds en de voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers.

Het vereist eigen vermogen wordt in beginsel berekend op basis van een scenarioanalyse zoals gebruikt in de standaardmethode voor de solvabiliteitstoets van DNB.

Het tekort van het aanwezig eigen vermogen ten opzichte van het vereist eigen vermogen, berekend op basis van de strategische beleggingsportefeuille ultimo verslagjaar, bedraagt EUR 12.646 duizend (2014: surplus EUR 21.919 duizend):

	2015	2014
Vereiste buffers		
• Rentemismatchrisico	5.122	5.461
• Vastgoedrisico en aandelenrisico	24.123	21.763
• Valutarisico	4.550	2.905
• Commodityrisico	-	-
• Kredietrisico	25.944	10.950
• Verzekeringstechnisch risico	10.480	9.526
• Liquiditeitsrisico	-	-
• Concentratierisico	-	-
• Operationeel risico	-	-
• Actief risico	-	-
Totaal	70.219	50.605
Diversificatie van risico's	-22.861	-21.598
Totaal vereist eigen vermogen	47.358	29.007
Aanwezig eigen vermogen	34.712	50.926
Tekort (surplus)	-12.646	21.919

De nominale dekkingsgraad bedraagt 112,1% (2014: 118,8%). De met het vereist eigen vermogen overeenkomende nominale dekkingsgraad bedraagt 116,5% (2014: 110,7%).

Het minimaal vereist eigen vermogen komt overeen met een dekkingsgraad van 104,3% (2014: 104,3%) en bedraagt EUR 12.197 duizend (2014: EUR 11.537 duizend).

Per 1 januari 2015 is het nieuwe Besluit financieel toetsingskader (nFTK) van kracht. De regels ter bepaling van het vereist eigen vermogen in de standaardmethode voor de solvabiliteitstoets van DNB zijn verzwaaard. Als gevolg daarvan is het vereist eigen vermogen ten opzichte van vorig jaar gestegen. Verder is met de invoering van het nFTK de zogenoemde beleidsdekkingsgraad geïntroduceerd, gedefinieerd als de (voortschrijdend) gemiddelde nominale dekkingsgraad van de laatste 12 maanden. De beleidsdekkingsgraad ultimo verslagjaar bedraagt 113,8% (2014: 115,6%). De ontwikkeling van de aanwezige nominale dekkingsgraad en de beleidsdekkingsgraad ultimo maand gedurende het jaar is als volgt:

	Aanwezige dekkings- graad	Beleids- dekkings- graad
Januari	115,4%	115,7%
Februari	116,8%	115,9%
Maart	115,3%	115,9%
April	115,5%	116,0%
Mei	116,2%	116,0%
Juni	115,4%	116,0%
Juli	113,3%	115,8%
Augustus	111,4%	115,2%
September	110,8%	114,9%
Oktober	111,8%	114,7%
November	111,7%	114,4%
December	112,1%	113,8%

De beleidsdekkingsgraad is in het kader van het nFTK bepalend voor:

- de toetsing aan het (strategisch) vereist eigen vermogen;
- het toepassen van eventuele kortingen;
- het toeslagbeleid.

Op basis van de toetsing van de beleidsdekkingsgraad aan de met het (strategisch) vereist vermogen overeenkomende dekkingsgraad wordt op kwartaalbasis vastgesteld of het pensioenfonds in een tekortsituatie verkeert en een herstelplan moet indienen bij DNB. De beleidsdekkingsgraad wordt ook gebruikt voor de evaluatie van een eventueel herstelplan. Op basis van bedoelde toetsing wordt ook vastgesteld of een tekortsituatie is opgelost en een herstelplan kan worden beëindigd.

De ontwikkeling van de nominale dekkinggraad kan als volgt worden geanalyseerd:

	2015	2014
Dekkingsgraad begin van het jaar	118,8%	111,6%
Premies	0,2%	0,9%
Pensioenuitkeringen	0,6%	0,4%
Resultaat beleggingen	-0,5%	27,5%
Rentetoevoeging voorziening pensioenverplichtingen	-0,2%	-0,5%
Wijziging rekenrente voorziening pensioenverplichtingen	-3,2%	-24,3%
Toeslagverlening pensioenrechten	-0,1%	-0,3%
Wijziging actuariële grondslagen	-3,6%	3,4%
Overig	0,1%	0,1%
Dekkingsgraad eind van het jaar	112,1%	118,8%

Het solvabiliteitsrisico wordt hierna toegelicht aan de hand van de in de solvabiliteitstoets van DNB onderkende risico's. Met uitzondering van het operationele risico, worden deze risico's aangemerkt als financiële risico's.

Rentemismatchrisico

Rentemismatchrisico is het verschil in rentegevoeligheid tussen de beleggingen en de voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfondsen. Het rentemismatchrisico wordt afgedekt door de belegging in een zogenaamd liability driven beleggingsfonds. Dit beleggingsfonds belegt in langlopende staatsobligaties en neemt daarnaast posities in renteswaps in. Een daling van de marktrente leidt tot een stijging van de waarde van de voorziening pensioenverplichtingen, die voor het grootste deel wordt gecompenseerd door een waardeverhoging van de belegging in het liability driven beleggingsfonds (ceteris paribus). Door afdekking van het rentemismatchrisico is de vermogenspositie van het pensioenfonds minder gevoelig voor de ontwikkeling van de marktrente.

De effectiviteit van de afdekking bedraagt ultimo 2015 ongeveer 94% (2014: ongeveer 96%). Hierbij moet worden opgemerkt dat de toepassing van de UFR-methode voor de discontering van de pensioenverplichtingen een positief effect heeft op dit percentage. Op basis van de marktrente bedraagt de effectiviteit van de afdekking ultimo 2015 ongeveer 76% (2014: ongeveer 74%), binnen de gestelde bandbreedte van 75% tot 85%.

De rentegevoeligheid kan worden gemeten aan de hand van de modified duration. Dit is de met de contante waarde van rente en aflossing gewogen gemiddelde looptijd in jaren. De duration mismatch is het verschil tussen de duration van de pensioenverplichtingen en de naar omvang (ten opzichte van de pensioenverplichtingen) gewogen duration van de vastrentende waarden en het liability driven beleggingsfonds. De modified duration van de portefeuille vastrentende waarden en het liability driven beleggingsfonds tezamen, de voorziening pensioenverplichtingen en de duration mismatch zijn als volgt:

	2015	2014
Vastrentende waarden en beleggingen ter afdekking renterisico	17,8	16,4
Gewogen ten opzichte van voorziening pensioenverplichtingen	15,2	14,7
Voorziening pensioenverplichtingen	18,6	18,0
Mismatch	3,4	3,3

Een daling of stijging van de nominale marktrente met 1,0 procentpunt resulteert als gevolg van grote effectiviteit van de renteafdekking slechts in een geringe verandering van de nominale dekkingsgraad.

Vastgoedrisico en aandelenrisico

Vastgoedrisico is het risico dat de waarde van vastgoed en vastgoedaandelen verandert als gevolg van veranderingen in de desbetreffende marktprijzen. Informatie over de spreiding van de portefeuille naar sector en regio is opgenomen in de toelichting op de balanspost vastgoed. De portefeuille vastgoed maakt ongeveer 10% (2014: ongeveer 11%) uit van de totale beleggingen.

Een waardedaling van de vastgoedbeleggingen met 30% resulteert in een daling van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 3 procentpunten (2014: ongeveer 3 procentpunten). Een waardestijging van de beleggingen in vastgoed met 30% daarentegen resulteert in een verbetering van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 3 procentpunten (2014: ongeveer 3 procentpunten).

Aandelenrisico is het risico dat de waarde van aandelen verandert als gevolg van veranderingen in de desbetreffende marktprijzen. Informatie over de spreiding van de portefeuille naar sector en regio is opgenomen in de toelichting op de balanspost aandelen. De aandelenportefeuille maakt ongeveer 16% (2014: ongeveer 14%) uit van de totale beleggingsportefeuille.

Een waardedaling van de aandelenportefeuille met 30% resulteert in een daling van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 5 procentpunten (2014: ongeveer 4 procentpunten). Een waardestijging van deze portefeuille met 30% resulteert in een verbetering van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 5 procentpunten (2014: ongeveer 4 procentpunten).

Valutarisico

Valutarisico is het risico dat de waarde van beleggingen verandert als gevolg van veranderingen in valutakoersen.

Van de beleggingen luidt omgerekend EUR 43.902 duizend (2014: EUR 43.727 duizend) in een andere valuta dan de euro.

De valutapositie (uitgedrukt in euro's) kan als volgt worden geanalyseerd:

	Vastgoed	Aandelen	Vast- rentende waarden	Totaal	Valuta- afdekking	Netto positie
2015						
Amerikaanse dollar	-	20.515	-	20.515	-20.079	436
Japane yen	-	1.729	-	1.729	-1.774	-45
Britse pond	-	4.305	-	4.305	-4.619	-314
Zwitserse frank	-	2.093	-	2.093	-2.147	-54
Zweedse kroon	1.078	636	-	1.714	-628	1.086
Overige valuta's	-	13.546	-	13.546	-4.077	9.469
Totaal	1.078	42.824	-	43.902	-33.324	10.578

2014

Amerikaanse dollar	-	17.865	-	17.865	-17.667	198
Japanse yen	-	1.416	-	1.416	-1.416	-
Britse pond	-	4.230	-	4.230	-4.421	-191
Zwitserse frank	-	1.860	-	1.860	-1.906	-46
Zweedse kroon	1.239	620	-	1.859	-1.821	38
Overige valuta's	-	16.497	-	16.497	-1.161	15.336
Totaal	1.239	42.488	-	43.727	-28.392	15.335

Het valutarisico op beleggingen in Amerikaanse dollars, Japanse yens, Britse ponden, Zwitserse franken, Zweedse kronen, Hongkong dollars en Braziliaanse reais is afgedekt tegen de euro door middel van valutatermijncontracten. Posities in andere valuta's zijn niet afgedekt. Dit zijn voornamelijk valuta's van (andere) opkomende landen.

Commodityrisico

Commodityrisico is het risico dat de waarde van commoditybeleggingen verandert als gevolg van veranderingen in de marktprijzen van desbetreffende (onderliggende) grondstoffen. Het fonds belegt niet in commodities of commodityderivaten, zodat geen sprake is van commodityrisico.

Kredietrisico

Kredietrisico is het risico dat tegenpartijen hun contractuele verplichtingen aan het pensioenfonds of de beleggingsfondsen waarin het pensioenfonds participeert niet nakomen. Informatie over de kredietwaardigheid van de portefeuille op basis van credit ratings en over de spreiding van de portefeuille naar sector en regio is opgenomen in de toelichting op de balansposten vastrentende waarden en beleggingen ter afdekking van het renterisico (liability driven beleggingsfondsen).

Verzekeringstechnisch risico

Het belangrijkste verzekeringstechnisch risico is het langlevenrisico. Dit is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld verondersteld bij de vaststelling van de premie en de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen. Door toepassing van de AG-prognosetafels 2014 met correcties voor ervaringssterfte wordt rekening gehouden met een toekomstige verbetering van de levensverwachting.

Het overlijdensrisico is het risico dat deelnemers overlijden vóór pensioendatum, in welk geval het pensioenfonds levenslang partnerpensioen en tijdelijk wezenpensioen moet uitkeren, waarvoor geen voorziening pensioenverplichtingen is gevormd. Dit risico is op excedentbasis verzekerd bij een onder toezicht van DNB staande verzekeraar.

Liquiditeitsrisico

Liquiditeitsrisico is het risico dat onvoldoende liquide middelen beschikbaar zijn om op korte termijn aan de verplichtingen (voornamelijk de pensioenuitkeringen) te kunnen voldoen. Dit risico is onder normale omstandigheden nagenoeg afwezig, omdat de pensioenuitkeringen nog langdurig kunnen worden voldaan uit de ontvangen premies en directe beleggingsopbrengsten en bovendien nagenoeg de gehele beleggingsportefeuille bestaat uit liquide vermogenstitels. Dit neemt niet weg dat ingenomen derivatenposities kunnen leiden tot de contractuele verplichting tot bijstorting. Het liquiditeitsrisico wordt overeenkomstig het standaardmodel van DNB op nihil gesteld.

Concentratierisico

Concentratierisico kan optreden als een goede spreiding van beleggingen of pensioenverplichtingen ontbreekt. In het standaardmodel van DNB voor de bepaling van het vereist eigen vermogen is het concentratierisico gelijkgesteld aan nihil. Het pensioenfonds voldoet aan deze veronderstelling van een voldoende gediversifieerde beleggingsportefeuille en een voldoende evenwichtige demografische opbouw van de populatie. Het concentratierisico wordt overeenkomstig het standaardmodel van DNB op nihil gesteld.

Operationeel risico

Het operationeel risico is het risico dat optreedt bij de uitvoering van de pensioenactiviteiten en beleggingsactiviteiten, als gevolg van niet afdoende of falende interne processen, menselijk gedrag en systemen of als gevolg van externe gebeurtenissen. Dit risico wordt beperkt door de ISAE 3402-rapportages die het pensioenfonds van de diverse uitvoerders ontvangt. Het operationeel risico wordt overeenkomstig het standaardmodel van DNB op nihil gesteld.

Actief risico

Actief risico is het risico dat het rendement van een beleggingsportefeuille afwijkt van de voor deze beleggingsportefeuille gehanteerde benchmark. Op basis van een ALM-studie wordt een strategische beleggingsmix bepaald. Ter beoordeling van de relatieve beleggingsresultaten wordt voor de afzonderlijke beleggingscategorieën binnen de totale beleggingsportefeuille een benchmark bepaald, die worden geaggregeerd op portefeuilleniveau.

Door middel van zowel actief beheer van de onderscheiden afzonderlijke beleggingsportefeuilles per assetcategorie (selectie van individuele vermogenstitels) als actief beheer van de totale portefeuille (afwijking van de strategische mix) wordt actief risico aangegaan. De benchmarkportefeuille dient dus als referentiekader voor de beoordeling van de relatieve beleggingsresultaten. In de standaardtoets van DNB wordt met ingang van 1 januari 2015 rekening gehouden met het actief risico. Het actief risico wordt overeenkomstig het standaardmodel van DNB op nihil gesteld, omdat alleen passief in aandelen wordt belegd.

Toelichting op de rekening van baten en lasten

(bedragen in duizenden euro's)

Baten en lasten pensioenactiviteiten

14 Premies voor risico pensioenfondsen

	2015	2014
Werkgeversdeel	6.673	7.100
Werknemersdeel	1.587	1.885
FVP	2	20
Totaal	8.262	9.005

De kostendeekkende premie overeenkomstig artikel 130 van de Pensioenwet bedraagt totaal EUR 7.488 duizend (2014: EUR 6.835 duizend). Deze premie wordt berekend op basis van de rentetermijnstructuur DNB primo verslagjaar. Voor 2015 bedraagt de afgeleide gemiddelde marktrente voor de kostendeekkende premie 1,92% (2014: 2,77%).

De kostendeekkende premie is als volgt samengesteld:

	2015	2014
Pensioenopbouw	6.297	5.846
Risicopremie overlijden	467	279
Opslag voor pensioenuitvoeringskosten	-	-
Solvabiliteitsopslag	724	710
Totaal	7.488	6.835

De feitelijke premie van EUR 8.262 duizend (2014: EUR 9.005 duizend) wordt jaarlijks getoetst aan een gedempte kostendeekkende premie. Voor de bepaling van deze gedempte kostendeekkende premie wordt als rekenrente het gemiddelde volgens de rentetermijnstructuur DNB over de voorgaande drie jaren gehanteerd. Voor 2015 bedraagt de gehanteerde rekenrente 2,74% (2014: 2,93%).

De gedempte kostendeekkende premie bedraagt EUR 6.576 duizend (2014: EUR 7.125 duizend) en is als volgt samengesteld:

	2015	2014
Pensioenopbouw	5.517	6.106
Risicopremie overlijden	423	278
Opslag voor pensioenuitvoeringskosten	-	-
Solvabiliteitsopslag	636	741
Totaal	6.576	7.125

De feitelijke premie is EUR 1.686 duizend hoger (2014: EUR 1.880 duizend hoger) dan de gedempte kostendeekkende premie.

15 Premies voor risico deelnemers

De premies voor risico deelnemers hebben betrekking op de vrijwillige pensioenspaarregeling.

	2015	2014
Werkgeversdeel	-	-
Werknemersdeel	91	128
Totaal	91	128

16 Waardeoverdrachten voor risico pensioenfondsen

Hieronder is opgenomen het saldo van inkomende bedragen uit hoofde van overgenomen pensioenverplichtingen en uitgaande bedragen uit hoofde van overgedragen pensioenverplichtingen.

	2015	2014
Inkomende waardeoverdrachten	243	1.294
Uitgaande waardeoverdrachten	-384	-19
Saldo	-141	1.275

17 Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuarieel berekende waarde van de diensttijdopbouw. Dit is het effect op de voorziening pensioenverplichtingen van de in het verslagjaar opgebouwde nominale rechten ouderdomspensioen en partnerpensioen. De pensioenopbouw wordt berekend op basis van de rentetermijnstructuur DNB primo verslagjaar.

	2015	2014
Pensioenopbouw actieve deelnemers	6.581	5.947
Toekomstige pensioenuitvoeringskosten	183	178
Totaal	6.764	6.125

18 Toeslagverlening

	2015	2014
Actieve deelnemers	162	329
Gewezen deelnemers	64	102
Gepensioneerden	204	373
Totaal	430	804

De pensioenrechten van actieve deelnemers, de premievrije pensioenrechten van gewezen deelnemers en de ingegane pensioenen zijn per 1 januari 2016 verhoogd met 0,16% (1 januari 2015: 0,33%). De toeslagverlening per 1 januari van het volgende jaar is opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen ultimo verslagjaar.

19 Rentetoevoeging voorziening pensioenverplichtingen

De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de rentetermijnstructuur DNB per balansdatum. Aan de voorziening pensioenverplichtingen wordt rente toegevoegd op basis van de éénjaarsrente volgens deze rentetermijnstructuur primo verslagperiode.

	2015	2014
Totaal	485	868

De in het verslagjaar aan de voorziening pensioenverplichtingen toegevoegde rente is gebaseerd op de éénjaarsrente van 0,18% (2014: 0,38%).

20 Wijziging rekenrente

De waarde van de pensioenverplichtingen verandert onder invloed van veranderingen in de rekenrente.

	2015	2014
Totaal	-12.535	-48.007

Het effect van de wijzigingen in de methodiek van de rentetermijnstructuur van DNB in 2015 bedraagt totaal EUR 4.121 duizend en is opgenomen onder wijziging actuariële grondslagen. Dit bedrag bestaat uit het effect van de afschaffing van de driemaandsmiddeling van EUR 3.222 duizend (bate) en het effect van de wijziging in de UFR-methodiek van EUR 7.343 duizend (last).

De afgeleide rekenrente is in 2015 gedaald van 1,92% tot 1,72% en is in 2014 gedaald van 2,77% tot 1,92%.

21 Onttrekking pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

Toekomstige pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten (in het bijzonder excassokosten) worden vooraf actuariëel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De hieronder opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de pensioenen en kosten van de verslagperiode.

	2015	2014
Onttrekking pensioenuitkeringen	8.366	8.220
Onttrekking pensioenuitvoeringskosten	248	245
Totaal	8.614	8.465

22 Pensioenrechten waardeoverdrachten

Hieronder zijn opgenomen de toevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen uit hoofde van pensioenrechten met betrekking tot inkomende waardeoverdrachten en de onttrekking aan de voorziening uit hoofde van pensioenrechten met betrekking tot uitgaande waardeoverdrachten.

	2015	2014
Pensioenrechten inkomende waardeoverdrachten	-742	-1.014
Pensioenrechten uitgaande waardeoverdrachten	507	97
Saldo	-235	-917

Van de pensioenrechten met betrekking tot inkomende waardeoverdrachten in 2015 van totaal EUR 742 duizend heeft een bedrag van ongeveer EUR 400 duizend betrekking op voorgaande jaren.

23 Wijziging actuariële grondslagen

De actuariële grondslagen zijn de uitgangspunten en veronderstellingen waarop de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen is gebaseerd. Onder wijziging actuariële grondslagen is het effect van aanpassing van de bestandsgrondslagen, economische grondslagen en kostengrondslagen op de voorziening opgenomen.

	2015	2014
Rekenrente (rentetermijnstructuur DNB)	-4.121	-
Levensverwachting	-	8.049
Overig	424	-
Totaal	-3.697	8.049

Het effect van de wijziging van de rekenrente is als volgt samengesteld:

	2015	2014
Afschaffing driemaandsmiddeling marktrente	3.222	-
Wijziging UFR-methodiek	-7.343	-
Totaal	-4.121	-

In 2015 heeft DNB twee wijzigingen in de rentetermijnstructuur doorgevoerd. Tot 1 januari 2015 werd op de marktrente voor looptijden tot en met 20 jaar een driemaandsmiddeling toegepast, die per 1 januari 2015 is vervallen. Daarnaast is per 15 juli 2015 de UFR-methodiek gewijzigd. Tot deze datum was de UFR vastgesteld op een vaste rente van 4,2%. Vanaf deze datum wordt de UFR vastgesteld op basis van de werkelijke maandelijkse 20-jaarsforwardrentes in de voorgaande 10 jaar. Beide wijzigingen zijn naar de stand ultimo verslagjaar in de voorziening pensioenverplichtingen verwerkt.

Het effect van de wijziging van de levensverwachting is als volgt samengesteld:

	2015	2014
Overgang op prognosetafels AG 2014	-	1.108
Wijziging correctiefactoren	-	6.941
Totaal	-	8.049

Ultimo 2014 is overgegaan op nieuwe generatietafels van het Actuarieel Genootschap. Hierop worden correcties toegepast in verband met hogere overlevingskansen van de populatie van het pensioenfonds ten opzichte van de overlevingskansen van de totale bevolking. Deze correctiefactoren zijn eveneens opnieuw vastgesteld.

Het in 2015 onder overige wijzigingen in de actuariële grondslagen opgenomen bedrag van EUR 424 duizend betreft de verlaging van de opslag op het opgebouwde (latente) partnerpensioen voor wezenpensioen van 5,0% naar 1,25%.

24 Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen

Onder overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen zijn opgenomen: actuariële resultaten en mutaties in de pensioenverplichtingen die niet onder een ander hoofd zijn opgenomen.

	2015	2014
Actuariële resultaten	800	119
Omzetting pensioenkapitaal in pensioenrechten	-92	-104
Totaal	708	15

De actuariële resultaten zijn als volgt samengesteld:

	2015	2014
Kortlevenrisico	-283	-242
Langlevenrisico	563	357
Sterfte, per saldo	280	115
Overig, per saldo	520	4
Totaal	800	119

De overige actuariële resultaten in 2015 van per saldo EUR 520 duizend bestaan voornamelijk uit een vrijval van de voorziening voor niet ingegaan partnerpensioen. Dit is een correctie met betrekking tot voorgaande jaren. Een aantal eerder als in leven geregistreeerde partners van pensioengerechtigden met ouderdomspensioen blijkt inmiddels overleden.

25 Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers

De mutatie in de voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers is als volgt samengesteld:

	2015	2014
Inleg premies	-91	-128
Rendement	24	-285
Omzetting in pensioenrechten	107	138
Overig	-	-2
Totaal	40	-277

26 Pensioenuitkeringen

	2015	2014
Ouderdomspensioen	6.427	6.041
Prepensioen	493	948
Partnerpensioen	1.316	1.260
Wezenpensioen	23	19
Totaal periodieke pensioenuitkeringen	8.259	8.268
Totaal afkopen pensioenen	51	45
Totaal	8.310	8.313

27 Herverzekeringen

	2015	2014
Premies herverzekering	-309	-327
Uitkeringen herverzekering	359	-
Saldo	50	-327

28 Overige baten en lasten pensioenactiviteiten

	2015	2014
Overige baten	3	-
Overige lasten	-1	-4
Saldo	2	-4

Baten en lasten beleggingsactiviteiten

29 Beleggingsopbrengsten

	Direct	Indirect	Kosten	Totaal
2015				
Vastgoed	1.391	843	-	2.234
Aandelen	-	2.644	-65	2.579
Vastrentende waarden	4.000	30	-98	3.932
Beleggingen ter afdekking renterisico	515	-6.680	-217	-6.382
Valutaderivaten	-	-3.518	-	-3.518
	5.906	-6.681	-380	-1.155
Niet toegerekende kosten vermogensbeheer			-229	-229
Totaal	5.906	-6.681	-609	-1.384
2014				
Vastgoed	1.842	-2.480	-	-638
Aandelen	22	6.240	-67	6.195
Vastrentende waarden	3.219	3.518	-96	6.641
Beleggingen ter afdekking renterisico	442	53.035	-186	53.291
Valutaderivaten	-	-2.445	-	-2.445
	5.525	57.868	-349	63.044
Niet toegerekende kosten vermogensbeheer			-142	-142
Totaal	5.525	57.868	-491	62.902

De directe beleggingsopbrengsten betreffen rente, door beleggingsfondsen uitgekeerd dividend en van beheerders van beleggingsfondsen ontvangen rebates.

De indirecte beleggingsopbrengsten betreffen waardeveranderingen inclusief valutakoersverschillen.

De hiervoor weergegeven kosten van vermogensbeheer betreffen de rechtstreeks aan het pensioenfonds in rekening gebrachte kosten. De kosten die ten laste van beleggingsfondsen komen zijn hierin niet begrepen, maar zijn onderdeel van de waardeveranderingen. De ten laste van de beleggingsfondsen komende kosten kunnen worden onderscheiden in kosten van vermogensbeheer (vergoeding beheer beleggingen, bewaarloon en overige kosten) en transactiekosten. In de waardeveranderingen van de valutaderivaten zijn eveneens transactiekosten begrepen.

De kosten van vermogensbeheer die direct ten laste van het pensioenfonds komen, maar niet zijn toegerekend aan de beleggingscategorieën, kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	2015	2014
Administratie en rapportage	112	-
Advies	66	88
Overig	51	54
Totaal	229	142

De niet-rechtstreeks aan het pensioenfonds in rekening gebrachte kosten, die onderdeel zijn van de waardeveranderingen van de beleggingen, kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	2015	2014
Vastgoed	521	605
Aandelen	47	20
Vastrentende waarden	746	619
Beleggingen ter afdekking renterisico	550	481
Totaal	1.864	1.725

Dit betreft de onderliggende kosten van de beleggingsfondsen. Deze kosten kunnen slechts door middel van schattingen worden vastgesteld.

De totale kosten vermogensbeheer (exclusief transactiekosten) bedragen EUR 1.697 duizend (2014: EUR 1.539 duizend). De kosten kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	2015	2014
Aan beleggingscategorieën toegerekende beheervergoedingen	380	349
Niet aan beleggingscategorieën toegerekende kosten	229	142
Totaal aan het pensioenfonds in rekening gebrachte kosten	609	491
Totaal door het pensioenfonds ontvangen rebates	-776	-677
Per saldo direct ten gunste van het pensioenfonds	-167	-186
Totaal onderliggende kosten beleggingsfondsen	1.864	1.725
Totaal	1.697	1.539

De transactiekosten, die onderdeel zijn van de waardeveranderingen van de beleggingen, bedragen totaal EUR 13 duizend (2014: nihil). Dit betreft de aan beleggingsfondsen betaalde in- en uitstapkosten.

De transactiekosten kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	2015	2014
Vastgoed	-	-
Aandelen	3	-
Vastrentende waarden	-	-
Beleggingen ter afdekking renterisico	10	-
Totaal	13	-

Overige informatie

Verbonden partijen

De werkgever en de bestuursleden worden aangemerkt als verbonden partijen.

Tussen het pensioenfonds en de werkgever is een uitvoeringsovereenkomst inzake de financiering en de uitvoering van de pensioenregeling gesloten.

De kosten van de uitvoering van de pensioenregeling zijn voor rekening van de werkgever. De kosten die ten laste van de werkgever zijn gekomen bedragen EUR 617 duizend (2014: EUR 709 duizend).

Het pensioenfonds heeft geen leningen verstrekt aan bestuursleden en heeft ook anderszins geen vorderingen op bestuursleden. Inzake de beloning van bestuurders wordt verwezen naar de paragraaf Bezoldiging bestuurders hierna.

Medewerkers

Het pensioenfonds heeft geen personeel in dienst.

Bezoldiging bestuurders

De bestuurders van het pensioenfonds die niet in dienst zijn van de werkgever ontvangen een vergoeding, die voor rekening van de werkgever komt.

Honorarium onafhankelijke accountant

De accountantshonoraria zoals bedoeld in artikel 382a Titel 9, Boek 2 BW bedragen:

	2015	2014
Controle van de jaarrekening	36	34
Overige controleopdrachten	3	4
Totaal	39	38

Belastingen

Het pensioenfonds is op grond van de aard van de activiteiten vrijgesteld van belastingheffing voor de vennootschapsbelasting.

Toezichthouder

DNB heeft in 2015 en 2014 aan het pensioenfonds geen boetes of dwangsommen opgelegd.

Hilversum, 17 juni 2016

H.J. van Kippersluis	voorzitter
F.T. van der Aa	secretaris
drs. H.E. Niekus-van Waveren	penningmeester
G.P.C. Aarts	lid
ir. J.J.C.M. Leijs	lid
drs. J.A. Ambergen	lid

7. Overige gegevens

Actuariële verklaring

De actuariële verklaring is opgenomen op pagina 67

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

De controleverklaring is opgenomen op pagina 69

Resultaatbestemming volgens statuten

Conform artikel 3 van de statuten wordt het maken van winst niet beoogd. Dientengevolge zal het saldo van baten en lasten ten gunste dan wel ten laste van de algemene reserve worden gebracht. Het resultaat over boekjaar 2013 is ten gunste van de algemene reserve gebracht.

Gebeurtenissen na balansdatum

In de eerste 4 maanden van 2016 hebben geen gebeurtenissen plaatsgevonden die belangrijke financiële gevolgen hebben voor de situatie per balansdatum. Op het moment van schrijven worden er ook geen wijzigingen in de pensioenregeling of in de governancestructuur van het pensioenfonds voorzien.

Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting IFF Pensioenfonds te Hilversum is aan Milliman Pensioenen vof de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2015.

Onafhankelijkheid

Als waarmerkend actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting IFF Pensioenfonds, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds. Dit geldt tevens voor andere actuarissen en deskundigen die werkzaam zijn bij Milliman Pensioenen vof.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds.

Voor de toetsing van de fondsmiddelen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op € 650.000. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven € 65.000 te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materieële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeel van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De door het pensioenfonds verstrekte basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- de technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- de kostendeekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-personregel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken, en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk vereist eigen vermogen, maar niet lager dan het wettelijk minimaal vereist eigen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet, met uitzondering van artikel 132.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is lager dan de dekkingsgraad bij het vereist eigen vermogen, doch ten minste gelijk aan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting IFF Pensioenfonds is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie van Stichting IFF Pensioenfonds is naar mijn mening niet voldoende, omdat het aanwezig eigen vermogen lager is dan het vereist eigen vermogen, doch ten minste gelijk aan het minimum vereist eigen vermogen.

Amsterdam, 13 juni 2016

drs. R.K. Sagoenie AAG
verbonden aan Milliman Pensioenen v.o.f.

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: het bestuur van Stichting IFF Pensioenfonds

Verklaring over de jaarrekening 2015

Ons oordeel

Naar ons oordeel geeft de jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting IFF Pensioenfonds op 31 december 2015 en van het resultaat over 2015 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW).

Wat we hebben gecontroleerd

Wij hebben de jaarrekening 2015 van Stichting IFF Pensioenfonds te Hilversum ('de stichting') gecontroleerd. De jaarrekening bestaat uit:

- de balans per 31 december 2015;
- de rekening van baten en lasten over 2015; en
- de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en overige toelichtingen.

Het stelsel voor financiële verslaggeving dat is gebruikt voor het opmaken van de jaarrekening is Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW).

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van de stichting zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Verantwoordelijkheden van het bestuur

Het bestuur is verantwoordelijk voor:

- het opmaken en het getrouw weergeven van de jaarrekening en voor het opstellen van het verslag van het bestuur, beide in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW, en voor
- een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van het genoemde verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de stichting te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar bedrijfsactiviteiten kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Onze verantwoordelijkheid voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel. Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle fouten en fraude ontdekken.

Een meer gedetailleerde beschrijving van onze verantwoordelijkheden is opgenomen in de bijlage bij ons rapport.

Verklaring betreffende overige door wet- en regelgeving gestelde vereisten

Verklaring betreffende verslag van het bestuur en de overige gegevens

Wij vermelden op basis van de wettelijke verplichtingen onder Titel 9 Boek 2 BW (betreffende onze verantwoordelijkheid om te rapporteren over het verslag van het bestuur en de overige gegevens):

- dat wij geen tekortkomingen hebben geconstateerd naar aanleiding van het onderzoek of het verslag van het bestuur, voor zover wij dat kunnen beoordelen, overeenkomstig Titel 9 Boek 2 BW is opgesteld, en of de door Titel 9 Boek 2 BW vereiste overige gegevens zijn toegevoegd.
- dat het verslag van het bestuur, voor zover wij dat kunnen beoordelen, verenigbaar is met de jaarrekening.

Rotterdam, 17 juni 2016

PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.

drs. M. van Zeelst RA

In aanvulling op wat is vermeld in onze controleverklaring hebben wij in deze bijlage onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening nader uiteengezet en toegelicht wat een controle inhoudt.

De verantwoordelijkheden van de accountant voor de controle van de jaarrekening

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze doelstelling is om een redelijke mate van zekerheid te verkrijgen dat de jaarrekening vrij van materiële afwijkingen als gevolg van fouten of fraude is. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de entiteit;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de entiteit zijn bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een onderneming haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen en het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met het bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Wij bevestigen aan het bestuur dat wij de relevante ethische voorschriften over onafhankelijkheid hebben nageleefd. Wij communiceren ook met hen over alle relaties en andere zaken die redelijkerwijs onze onafhankelijkheid kunnen beïnvloeden en over de daarmee verband houdende maatregelen om onze onafhankelijkheid te waarborgen.

8. Trefwoorden

Actuaris

Adviserende: Adviseur, gespecialiseerd in de (levens)verzekeringswiskunde.

Waarmerkende: De actuaris die bevoegd is tot het waarmerken van de actuariële staten.

Beleggingsopbrengsten

De beleggingsopbrengsten en -winsten worden op diverse manieren omschreven. Onderstaand de verklaring van de begrippen, welke in dit jaarverslag worden gebruikt.

Directe beleggingsopbrengsten:

Alle opbrengsten uit exploitatie onroerende goederen, dividenden en rente.

Indirecte beleggingsopbrengsten:

Alle resultaten bij verkoop van beleggingen, alsmede herwaardering van de beleggingen op beurskoers per einde van het boekjaar.

Contante waarde van de pensioenverplichtingen

Het bedrag dat op dit moment nodig is om in de toekomst een of meer betalingen mee te kunnen verrichten, waarbij rekening is gehouden met rente en – als het gaat om uitkeringen op basis van levensverzekeringen – met actuariële grondslagen.

Dagelijks Bestuur

De voorzitter, secretaris en penningmeester van het fonds

Dekkingsgraad

De verhouding tussen enerzijds de contante waarde van de op dat moment geldende reglementaire pensioenaanspraken en anderzijds het aanwezige vermogen. Het aanwezige vermogen is de som van de contante waarde van pensioenaanspraken die op dat moment zijn gefinancierd en de eventuele algemene en extra reserve.

Directie

De Directie van International Flavors & Fragrances I.F.F. (Nederland) B.V.

Financieel toetsingskader

Benaming van het nieuwe toezichtregime dat per 1 januari 2007 van toepassing is op de financiële positie en het financiële beleid van pensioenfondsen en verzekeringsmaatschappijen. De nieuwe waarderingsmethoden zullen de huidige Actuariële Principes Leven en Actuariële Principes Pensioenfondsen vervangen. Het nieuwe toezichtregime is ook verankerd in de Pensioenwet.

Fonds

Stichting IFF Pensioenfonds, voorheen Stichting pensioenfonds voor het personeel van International Flavors & Fragrances I.F.F. (Nederland) B.V.

Franchise

Het deel van het pensioensalaris, dat niet meetelt voor de pensioenopbouw bij het fonds. Over dit deel van het salaris verzorgt de overheid het pensioen middels AOW en mogelijk Anw.

Gewezen deelnemers

Personen, die voor de pensioendatum, anders dan wegens overlijden, de deelneming in het fonds hebben beëindigd en premievrije rechten hebben verworven op ouderdomspensioen op 65-jarige leeftijd en eventueel nabestaandenpensioen bij overlijden.

Nabestaanden

Onder nabestaanden worden verstaan de echtgenoot, echtgenote of partner van een overleden actieve, gewezen of gepensioneerde deelnemer.

Onbepaalde partner

De methode, waarbij iedere deelnemer geacht wordt gehuwd te zijn met een partner met een vast leeftijdsverschil.

Overlevingstafel

Een van de meest belangrijke gegevens die nodig zijn bij de bepaling van de pensioenlasten is de te bereiken leeftijd; ofwel de kans van overleven tot een bepaalde leeftijd (overlevingskans). De overlevingstafel is een tabel die de overlevingskans weergeeft op grond van waarnemingen in een bepaalde periode.

Partner

Onder partner wordt verstaan de ongehuwde persoon van 18 jaar of ouder met wie de ongehuwde deelnemer samenleeft, mits er geen bloed- of aanverwantschap in de rechte lijn bestaat, er een notarieel verleden samenlevingscontract is opgemaakt en de samenwoning ten minste een jaar bestaat.

Premievrije rechten

De bij beëindiging van de deelneming voor de pensioendatum (bij ontslag) verworven pensioenrechten.

Rekenrente

De rente waarvan men uitgaat bij de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen.

Risicodragend

Onder risicodragend vermogen, ook wel zakelijke waarden genoemd, wordt verstaan de beleggingen waarvan niet met zekerheid vaststaat of en zo ja wanneer het geïnvesteerde vermogen wordt terugontvangen. Ook is vooraf niet bekend wat de vergoeding voor het gebruik van dat vermogen zal zijn. De praktijk leert dat op lange termijn het rendement gunstiger is dan dat op risicomijdend vermogen.

Risicomijdend

Onder risicomijdend vermogen wordt verstaan de beleggingen waarvan de hoogte van het terug te ontvangen bedrag en het tijdstip waarop dat zal gebeuren van tevoren afgesproken zijn. Ook de hoogte van de vergoeding voor het gebruik van het vermogen is bekend. In het algemeen is het rendement lager dan bij risicodragend vermogen. Door het wijzigen van de rentestand kan de marktwaarde van obligaties van jaar tot jaar aanzienlijk veranderen, zodat wel degelijk enig risico wordt gelopen.

Vennootschap

International Flavors & Fragrances I.F.F. (Nederland) B.V.

Onder de vennootschap vallen de volgende juridische entiteiten:
International Flavors & Fragrances I.F.F. (Nederland) Holding B.V.
Aromatics Holding Ltd.

9. Afkortingen

AAG	Actuaris Actuarieel Genootschap
ABTN	Actuariële bedrijfstechnische nota
ALM	Asset Liability Management
AnW	Algemene nabestaandenwet
AOW	Algemene ouderdomswet
APR	Aanvullend Pensioen Reglement
BAC	Beleggingsadviescommissie
BW	Burgerlijk Wetboek
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
DNB	De Nederlandsche Bank
FTK	Financieel toetsingskader
IFF	International Flavors & Fragrances I.F.F. (Nederland) B.V.
MSCI	Morgan Stanley Capital International
VO	Verantwoordingsorgaan
WM	World Market